

ŞAPKA DEVRİMİNİN İZMİR BASININDAKİ

YANKILARI

Gürcan BOZKIR

GİRİŞ

İnsan, giyinme gereğini çeşitli şartların etkisiyle duymuş, zamanla giysi ile birlikte başlık kullanma alışkanlığını kazanmıştır. Türkler için de bu gelişimden söz etmek mümkündür. En eski devirlerden bu zamana kadar Türkler de çeşitli başlıklar kullanmışlardır. Giysi ve başlık Türk toplumu için tarihin bütün devirlerinde önemli bir anlam taşımıştır. Eskiden gelen bu durum zaman içinde giysi ve başlığı, çeşitli etkenlerin de yardımıyla -özellikle islam dini- bazı kalıplara sokmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin yapmak istediği ıslahat girişimleri sırasında olumsuz etkisini göstermeye başlamıştır. Örneğin Sultan II.Mahmut, batı stili giysiyi Türkiye'ye getirmeye çalışmış, dini görev yapanlar dışında bütün herkese kavuk giymeyi yasaklamıştır. Ancak o devrin tutucu müslümanları için kavuk-sarı (Bugün de bazılarının anladığı gibi) islamın baş giysisi olarak ayrı bir anlam taşımaktaydı. Bundan dolayı fanatikleri bu durum son derece kızdırmıştır. Yeni başlığa ve giysiye karşı büyük bir savaş açılmıştır. Bu yüzden devletin başı çok ağrımıştır.

Festen sonra daha başka başlıklar da getirilmiştir. Bunlara da fese karşı gösterilen tepki yine tutucu gruplarca gösterilmiştir. İlginçtir bir süre önce -küfr alameti- olan fes bu başlıklar getirilmeye başlanınca -dini ve milli- oluvermiştir.

Görüldüğü üzere toplumda bulunan şekli düşüncüyü değiştirmek gerekiyordu. Bunun sağlanması için Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında bazı çalışmalar yapılmış, ancak doğu ile batı kültürü bir arada yaşatılmak istendiğinden başarıya ulaşılamamıştır. İki

kültürden bir tanesini seçmek ve bir tek yerde olmak gerekliydi. Atatürk, bir kurtarıcı olarak bu yeri tesbit etmiş ve bunu halkına kabul ettirmiştir. Aslında bu konu Atatürk'ün kafasında çok önceleri yer tutmuştur. O gençlik yıllarından başlayarak ulusunun ancak batılılaşma yoluyla yok olmaktan kurtulabileceğine inanmış ve batı ile doğunun çatışma noktasında yer alan ülkesinin yakasını doğunun elinden kurtarıp, öbür tarafa atmasından başka çaresi olmadığını görmüştür¹. Şapka devrimi aslında bunun sağlanması için araçların bir tanesinden başka birşey değildir. Yaşar Nabl, Atatürk'ün fes yerine şapkayı getirmesinin gerekçesini şu şekilde belirtmiştir: "Atatürk de bilirdi fesi kaldırıp yerine şapkayı koymakla kafanın değişmeyeceğini. Bildiği için de kafayı değiştirmenin ilk ve temel yolu olan eğitim birliği esasını şaşmaz bir ilke olarak kabul ettirmiş, batı örneğinde bir eğitimi elindeki imkanlar ölçüsünde yürütmek için elinden geleni yapmıştır. Ancak yine biliyordu ki doğulu düşüncenin bir takım sembolleri fetişleri vardır. Fes ve çarşaf bunların başında geldiği içindir ki ilerici savaşında ilkin bunları yok etmenin gereğine inanmıştır²."

Atatürk'ün yaptığı yenileştirme hareketinin temel amacı genel olarak batılılaşmış bir ulus yaratmaktı. Atatürk bunu şöyle belirtmiştir: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve aşkalityle medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir. İnkılabatımızın umde-i aslisi budur. Bu hakikatı kabul edemeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir"³.

Görüldüğü gibi Atatürk'ün amacı batılılaşmaktır. Osmanlı Devleti Asya ile Avrupa ortasında bir devlet olarak kalmıştır. Yeni Türkiye ikisinden birini tercih edecekti. Türk ulusunun tercihi batı olmuştur. Bunun için kültürü, teknolojisi ve yaşam koşullarıyla Avrupalı bir toplum oluşturmak gerekiyordu. Bu arada daha önce söylendiği gibi bunun oluşabilmesi için giysinin ve başlığın da değişmesi gerekiyordu. Fakat bu batı özenticiliği veya taklitçiliği değildi. Bunu gerçekleştirmekten amaç kafanın üstündekini değiştirmek.

¹ Yaşar Nabl, "Atatürk'te Batı Düşüncesi", Sümerbank, Atatürk Özel Sayısı, s.23.

² Yaşar Nabl, *a.g.m.*, s.25

³ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, 1986, s.45.

değil, kafanın içini değiştirmek ve batıl inanışları söküp atmaktır. Bu olayın gerçekleşmesi için toplumun her kademesinde çalışma gerekliydi. Bu zamanda tabii ki basına da büyük görevler düşmekteydi. Basının takınacağı tavır çok önemliydi. Devrimin yerleşebilmesi için basında olumlu yankılar bulması lazımdı. Şimdi İzmir Basınında bu konu ile ilgili yankıları aktarmaya çalışalım.

KASTAMONU GEZİSİ ÖNCESİ İZMİR BASININDA ŞAPKA

Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi giysi ve başlık konusunda değişiklik girişimi yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde de ordudan başlamıştır. Türk Ordusu için başlık arayışı milli mücadeleden sonra hızlanmıştır. Bu arayışların sonunda Türk Ordusu'na şapkaya benzer bir başlık giydirilmiştir. İzmir Basını bu konuya geniş bir yer ayırarak, yeni başlığı büyük sevinç ile desteklemiştir. 22 Haziran tarihli *Anadolu Gazetesi*, şapka stili bir başlığın kullanılmasının yararlarını şöyle belirtmiştir: "Ordu mensuplarının (Şems siperli) serpuş kullanmalarında birçok faydalar gördük. Ankara'daki muhafız alayı subayları bu serpuşun faydalarını anlamışlar ve bu husustaki raporlarını vekalet vermişlerdir. Bu rapora göre yapılan denemeler kati surette uygunluk ortaya çıkarmıştır"⁴.

Yukarıda bahsedilen 'şems siperli' başlık 1925 ilkbaharında sağlık nedenleri ileri sürülerek Türk askerinin giydiği başlığa kısa bir siperlik eklenen başlıktır. İzmir Basını bu dönemden itibaren seyrek de olsa 'serpuş yanında 'şapka' kelimesini de kullanmaya başlamıştır. 10 Temmuz 1925 tarihli *Anadolu*'da, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in şapka giydiği ve bütün bakanlık mensuplarının da giymek üzere olduğu belirtilmiştir⁵. Aynı gazetenin 26 Temmuz tarihli sayısında ise, devlet memurlarının giyeceği başlık ve bunun zorunlu olması hakkında Bakanlar Kurulu'nda görüşmeler yapıldığı bildirilmiştir⁶.

İzmir Basını'nda bir süre sonra şapka kullanımının yayılması üzerinde durulmaya başlanmıştır. 17 Temmuz 1925 tarihli *Anadolu*, bu konuda şunları yazmıştır: "Şehrimizde şapka gittikçe ve süratla

⁴ *Anadolu*, 22 Haziran 1341 (1925)

⁵ *Anadolu*, 10 Temmuz 1341 (1925)

⁶ *Anadolu*, 26 Temmuz 1341 (1925)

taammüm etmektedir. Şehrimizde tahammül edilmez sıcakların başlaması da bu taammüme süratle yardım etmektedir. Zira şapkanın şekliyle dine hanel gelmeyeceğini anlamış olan birçok kimseler sıhhi faydalarını da nazari dikkate alarak serpuşlarını değiştirmekte acele ediyorlar...⁷. 5 Ağustos tarihli *Ahenk*, İnkılap'tan aldığı bir makaleyi yayınlamıştır. Oldukça radikal bir yaklaşımla yazılmış makalede şunlar söylenmiştir : "Yeni Türkiye ihtilal ve inkılabı klasik ve basit cereyan etmemiştir. İhtilal devresinde sarı fikirlerle muayyen hedeflere doğru yürüdük ve bunun için neticeli ve kati muvaffakiyetler elde ettik. Bu inkılap evresinde de hedeflerimiz muayyen fikirlerimiz sarıdır.

Türkiye ve Türk Vatani'na mazarratı dokunan her fenalığı yıkacağız ve her fenalığı yıkarken ona müfid olan her iyiliği yapacağız....."⁸. Türk devriminin devam edeceği, devrimin halkın yararına yeni yapı ve kurumlar oluşturduğu eski ve kötüyü yıkmamanın şart olduğu burada açıkça belirtilmiştir⁹.

Gazeteler, yeniliğe doğru gidişin hızlandığını görmekte ve bunu desteklemektedir. 12 Ağustos tarihli *Anadolu*, İçişleri Bakanlığı'nın bütün dairelerde memurların baş açık olarak çalışmalarını tamim ettiğini bildirmekte ve bunun nasıl yapılacağı konusunda bazı açıklamalarda bulunmaktadır : "Üst makamın odasına baş açık olarak girilecek ve baş ile beraber vücudun hafifçe öne eğilmesi suretiyle selamlanacaktır. El ile selamlama yapılamaz. Salonlarda daire dahilinde yapılacak törenlerde dahi baş açık bulunulacak ve müstahdemler daire içinde baş açık çalışacak"¹⁰.

İzmir Basını, giysi ve başlık değişiklikleri konusunda yukarıda örneklerini verdiğimiz türden haberler verdiği gibi yorumlarda da bulunmaktadır. *Anadolu* gazetesi, memurların açık baş ile çalışmaları hakkındaki tamimi ile ilgili düşüncelerini 18 Ağustos'ta şöyle açıklamaktadır: "Her sahada ihyakar teceddüd adımları atan hükümet-i cumhuriyemiz ahiren bir tamimi ile memurların dairede serpuşsuz olarak çalışmalarını emretmiştir. Her medeni devletin bilumum müessesatında tatbik edilen faydalı ve sıhhi bir tedbirinbugüne kadar devlet dairelerinde tatbik edilmemesi noksanlığını bu son tamim ortadan kaldırmıştır"¹¹. İzmir Basını, Atatürk'ün Kasta-

⁷ *Anadolu*, 17 Temmuz 1341 (1925)

⁸ *Ahenk*, 5 Ağustos 1341 (1925)

⁹ *Ahenk*, 5 Ağustos 1341 (1925)

¹⁰ *Anadolu*, 12 Ağustos 1341 (1925)

¹¹ *Anadolu*, 18 Ağustos 1341 (1925)

monu gezisine kadar geçen sürede başlık konusundaki yazılarıyla devrime taraftar olduğunu ortaya koymuştur.

KASTAMONU GEZİSİ

İzmir Basını, Atatürk'ün Kastamonu gezisine büyük bir önem vermiştir. Başlangıçtan itibaren geziyi adım adım izlemiş ve kamuoyuna bütün olan biteni aktarmıştır.

İzmir Basını, Atatürk'ün Kastamonu'ya gelişini bildirirken özellikle bu sırada başında (beyaz şems siperli bir serpuş) bulunduğunu belirtmiştir¹². *Ahenk*, 27 Ağustos tarihinde verdiği bir haberde şunları bildirmiştir:

"Kastamonu'da Gazi Paşa şerefine gece fener alayları yapılmıştır. Paşa, baş açık olarak görülmüş halk ve sarıklılar başlarını açarak alkışlamışlardır"¹³. Atatürk, Kastamonu'daki incelemeleri sırasında giysi ve başlık üzerinde durmuş, kendisi halka örnek olarak Panama şapkası ile dolaşmıştır. Onun bu çalışmaları etkisini göstermiş ve İzmir Basını, bu konudaki düşüncelerini daha açık belirtmeye başlamıştır. 27 Ağustos tarihli *Anadolu* gazetesi Gerede Belediyesi'nin şapka konusundaki kararını çok açık bir biçimde destekleyerek şöyle vermiştir: "Gerede Belediyesi'nin şayan-ı imtisal bir kararı, Gerede Belediyesi müftü ve imamlardan maaşının sarık ve yazma sarmasını ve yerli olmayan serpuşların istimal edilmesini men etmiştir"¹⁴.

Atatürk, bilindiği üzere Kastamonu gezisi sırasında İnebolu'ya da gelmiş, çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeleri sırasında çeşitli yerlerde konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarından en önemlisi kuşkusuz İnebolu Türk Ocağı'nda yapmış olduğu konuşmadır. Genel olarak bu konuşmaya "Şapka Nutku" denilmiştir. İzmir Basını bu konuşmayı kamuoyuna şöyle takdim etmiştir. 30 Ağustos tarihli *Yanık Yurd*; "Muhterem reis-i cumhuru-muz İnebolu Türk Ocağında irad buyurdukları mühim bir nutkunda ezcümle Türkiye'de kıyafet meselesine temas ederek buyurmuşlardır

¹² *Ahenk*, Anadolu, Yanık Yurd, Yeni Gün Gazetelerinin 27 Ağustos 1341 Tarihli sayılarına bakıldığında görülmüştür.

¹³ *Ahenk*, 27 Ağustos 1341

¹⁴ *Anadolu*, 27 Ağustos, 1341

ki medeni ve beynelmilel kıyafet milletimiz için layık bir kıyafettir. Yunan serpuşu fes giymek caiz olur da şapkayı giymek neden olmaz? Kadın arkadaşlarımız da yüzlerini açmalıdırlar. Onlar da yüzlerini cihana gösterebilirler, gözleriyle cihanı dikkatle görsünler, bunun korkulacak yeri yoktur. Arkadaşlar, korkmayın bu gidiş zaruridir. Bu zaruret bizi yüksek ve mühim neticeye isal ediyor. Bu kadar yüksek mühim neticeye varmak için icap ederse bazı kurbanlar verelim"¹⁵. *Yeni Gün*, 28 Ağustos tarihli sayısında Atatürk'ün gezisini şöyle yorumlamıştır: "Gazi'nin seyahati memleket nokta-yı nazarında çok faydalı olmuştur. Gazi Paşa Hazretlerinin seyahati fevkalade fayda temin etmiştir. Bu tür seyahatlerin memleketin terakki ve teceddüdü için pek büyük faydalar temin ettiği görülmektedir"¹⁶.

Atatürk'ün 28 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu'dan ayrılıp tekrar Kastamonu'ya gelişini haber veren gazeteler özellikle bir konu üzerinde durmuştur. *Ahenk* bu konuda şunları bildirmiştir: "Birkaç günden beri İnebolu'da bulunmakta olan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri dün Kastamonu'ya avdet etmişlerdir. Büyük gazimiz bu sefer de hararetili ve parlak bir surette karşılanmışlardır. Kastamonu'da bütün memurlar, muallimler ve halktan bazısı şapka giymiştir. Kadınlar da peçelerini açmıştır"¹⁷.

Atatürk, İnebolu konuşmasını yaptıktan sonra İzmir basınında şapka konusu üzerinde görüşler biraz daha berraklaşmıştır. 31 Ağustos tarihli *Ahenk*'te "Son Seyahat" başlıklı makalede bunu görmek mümkündür. Makale; "Büyük gazimizin Anadolu içinde her seyahati halk için bir bayramdır. İnkılap tarihi için bir hadisedir. Onun ayak bastığı vilayet fırtınaya uğramış durgun su gibi dalgalanıyor, coşuyor ve onun her seyahatini müteakip Türk İnkılabına yeni bir hamle gelir" diye başlamaktadır¹⁸. Makalede daha sonra devrim için Atatürk'ün Türk Milleti'ne dayandığı anlatılmaktadır. Makale şöyle bitmektedir: "Mütarekeden beri Türk Milleti, ne istemiş ise gazisinin gösterdiği yolda giderek aradığını bulmuştur. Necip, kadirşinas halk nice nesillerden beri özlediğimiz güzel istik-

¹⁵ *Yanık Yurd*, 30 Ağustos 1341

¹⁶ *Yeni Gün*, 28 Ağustos 1341

¹⁷ *Ahenk*, 30 Ağustos 1341

¹⁸ Falih Rifki Atay, "Son Seyahat", *Ahenk*, 31 Ağustos 1341

balın dahi onun işaret ettiği yolun nihayetinde olduğunu biliyor. Bir millet rehberi için bu kadar emniyet ve merbutiyet nail olmak nasıl büyük bir hüsn-ü talih ise asırlardan beri kara kafaların sürüyüp götürdüğü bir millet için karanlık ve kanlı inkiraz uçurumunun kenarında böyle bir rehakara tesadüf etmek de öyle bir hüsn-ü talih-tir. Milletın temayülatı inkılap ve teceddüd zümresinin arzularıyla daima zıt olduğunu söyleyen gafiller ve memleketin hayrına olan her teşebbüse halkın faziletlerini korkunç Lir halı gibi karşı çıkarmayı sanat edinen müfsidler acaba şimdi kalplerinde nedamet azabı hissediyorlar mı? İki senelik tecrübe göstermiştir ki müstak-bel Türkiye, Türk inkılapçılarının yeni fikirleriyle Türk Milletinin eski faziletlerinin müşterek eseri olacaktır. O faziletler ki Türkiye'nin bütün tabii servetleri gibi asırlardan beri beyhude ziyan olup gitmiştir..... Millî faziletlerimiz de nizama sokulup hedeflere doğru sevk olunmaya başlandığı zaman Türkiye'nin her tarafında yeni hayat adeta cuş-u huruşa geldi. Halk ile hükümet bu vaziyeti devam ettirirlerse ümit ettiğimiz istikbal ile aramızdaki mesafe ümit etmediğimiz kadar kısa olacaktır"¹⁹.

Atatürk, Kastamonu gezisinin son anlarında Kastamonu Halk Fırkası binası'nda bir konuşma yapar. Bu konuşma ileride yapacağı düzenlemenin tüm konularını kapsadığından önemlidir. Konuşmasına halkın güvenine teşekkür ile başlayan Atatürk, daha sonra sırayla tekke ve zaviyelerin gereksizliği, sarık sarma işinin sınırlandırılması ve devlet memurlarının uygar giysi ve başlık kullanması konularını ortaya koyar²⁰.

Atatürk, bu konuşmasıyla devrimi açık seçik ortaya koymuştur. İzmir Basını onun bu açıklamasından sonra bunları yorumlamaya başlamıştır. 1 Eylül tarihli *Ahenk* gazetesi Ahmet Ağaoğlu'nun "Gazi Paşa'nın Son Seyahatı" başlıklı makalesini yayınlamıştır. Ağaoğlu makalesine şöyle başlamıştır: "Onun gittiği, görüldüğü her yere heyecan ve mutluluk geliyor. Onun gittiği yerde endişeler yok oluyor. Kişiler olgunlaşıyor. Daha önce yapılması hayal olan olaylar gerçekleşiyor. Bizce Gazi Mustafa Kemal, tebellur etmiş ve muayyen bir şekil almış Türk Milleti'dir. Millet onu gördüğü zaman sanki

¹⁹ F.Rıfki Atay, a.g.m., *Ahenk*, 31 Ağustos 1341

²⁰ *Anadolu*, 1 Eylül 1341

kendisini bulmuş, kendisini azami derecede tekasüf etmiş ve binaenaleyh bütün ruhi ve manevi kuvvetlerini bir noktada toplamış gibi hissediyor"²¹.

1 Eylül tarihli İzmir gazeteleri şapka sorununun halledildiğini bildiren haberler veriyor. *Anadolu* gazetesi bu konuda şöyle diyor: "Serpuş meselesi halledildi"²². Bu arada Atatürk Kastamonu'dan ayrılmış ve Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Atatürk'ün geri dönüşü gidişinden çok farklı olmuştur. Halkın çoğu bulabildiği şapkaları giymişler, bulamayanlar ise baş açık olarak onu karşılamaya çıkmışlardır. Gazeteler bu durumu şöyle haber vermiştir: "Reis-i cumhur hazretleri bugün Ankara'ya muvasalat edeceklerdir. Memurlar, rüesa, Gazi Paşa'yı şapka ile istikbal için mağazalara koştular. Mağazalarda şems siperli serpuş kalmadı", "Gazi Paşa Çankırı'dan muazzam ve samimi tezahüratla teşyi edilmiştir. Ankara'ya bugün avdeti bekleniyor. Başvekil İsmet Paşa ile heyet-i vekile azası ve birçok zevat başlarına şapka giymiş oldukları halde Gazi Paşa'yı istikbal edeceklerdir"²³.

Atatürk, 1 Eylül 1925 tarihinde Ankara'ya dönmüş, burada büyük sevgi gösterileri ile karşılaşmıştır. Daha önce şapka giydiği için bir kişi hakkında hapis kararı vermiş olan Ali Çetinkaya da olmak üzere bütün yöneticiler ve halkın bir kısmı şapkalılarıyla gazilerini karşılamışlardır. Giysi ve başlık değişikliği için çıkılan bu gezi bu şekilde başarılı olmuş, basın da yardımıyla devrim tüm yurt sathına duyurulmuş ve toplumda iyimser bir hava oluşmuştur. Atatürk bu havayı kullanmakta gecikmemiştir.

KASTAMONU GEZİSİ SONRASI GELİŞMELER

Kastamonu gezisinin büyük bir başarı ile noktalandığını yukarıda belirtmiştik. Gazeteler bu durumu şöyle ortaya koymaktadır: "İstanbul'da ve diğer şehirlerde bir bayram havası yaşanmaktadır. İstanbul Belediyesi şapkalara tarih koymaktadır", "Evkaf memurları da şapka giymeye başladılar, sarıklı mahkeme reisleri sevil elbise ve kalpak giymişlerdir", "Başvekilden, sarıklı muallimlere ve

²¹ Ahmet Ağaoğlu, "Gazi Paşa'nın Son Seyahatı" *Ahenk*, 1 Eylül 1341

²² *Anadolu*, 1 Eylül 1341

²³ *Ahenk*, 2 Eylül 1341, *Anadolu* 2 Eylül 1341

hatta İstanbul çöpcülerine kadar herkes şapka giymeye başlamıştır"²⁴. İşte bu durum Atatürk'e rahat hareket etme imkanını vermiş ve Ankara'ya gelişinin ertesi günü devrimin ilk yasal adımını attırmıştır.

1. Memurlara Şapka Giyme Zorunluluğunun Getirilmesi

2 Eylül 1925 tarihli bir kararname ile Atatürk, Kastamonu'da değinmiş olduğu konularda ilk adımı atmıştır. Bu kararname üç önemli bölümden oluşmaktadır. Bunların birincisi tekkeler ve zaviyeler ile ilgilidir. İkincisi ise sarık saranlar ve sarabilecekler, üçüncü kısım ise devlet memurlarının uygar bir giysi ve şapka giymeleri hakkındadır.

Yukarıda kısaca içeriğini verdiğim kararname İzmir Basınında olumlu olarak karşılanmıştır. 6 Eylül 1925 tarihli sayısında *Yeni Gün*, şunları yazmıştır: "Memleketimiz kıyafet müzesi olmaktan kurtuluyor. Memleketteki tekke ve zaviyeler mesdud, tarikatlar mülga, şeyh derviş kisve ve ünvanları istimali memnudur"²⁵. *Yanık Yurd*, ise bu haberi şöyle vermiştir: "Türk'e garbın medeniyetini açan tarihi karar. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hiçbir tarikat ve bunlara mensup hiçbir şeyh derviş ve mürid yoktur"²⁶. Şapka konusunda halkın coşkusunu herhalde en iyi şekilde Ercüment Ekrem'in şu sözleri dile getirmiştir:

"Türklüğün en kesif merkezi olan Kastamonu'nun önyak olduğu harekete İstanbul da tehalükle imtisal etti. Şimdi bütün resmi ve gayri resmi müessesat memurlarından tutun da mahalle kahvelerini dolduran müşterilere kadar her sınıfa mensup birçok kişiler şapka giymeye başladı. En güç alışacağını zannedenler, bugün diğerlerinden ziyade izhar-ı memnuniyet ediyorlar. Atalarımızın tamüs sıhha olmak için

Ayağını sıcak tut başını serin,

Yemeği azar ye düşünme derin

²⁴ *Ahenk*, 2-4 Eylül 1341

²⁵ *Yeni Gün*, 6 Eylül 1341

²⁶ *Yanık Yurd*, 6 Eylül 1341

yollu nasihatlerine mahud Yunan yadigarı (Fesaki)'den -ki biz fes diye tefsir etmişiz- daha muvafık olan bu serpuş-u medeniye bugüne kadar niçin akledip de giymediklerine yananlar bile var"²⁷.

İzmir Basını, şapka ve giysi değişikliğinin daha çabuk yerleşmesi için yabancı basında çıkan bu konudaki olumlu yazıları da yayınlamıştır. Anadolu Gazetesi, bu konuyla ilgili bir yazısında şunları bildirmiştir: "Kıyafet ve bilhassa serpuş ve tekkelerin seddi meselesi hakkında ahiren ittihaz olunan kararlar garpta hüsn-ü tesir hasıl etmiştir. Tan Gazetesi diyor ki "Türkiye'de bilhassa Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından Kastamonu'da irad olunan nutuktan sonra şapka taammüm etmiştir. Bütün rical-i devlet ve memurlar fes ve kalpağı bırakarak şapka giymişlerdir"²⁸.

İzmir Basını, bunlardan başka kendisi de makaleler ile durumu yorumlamıştır. *Yanık Yurd*, 16 Eylül 1925 tarihli sayısında Zeynel Besim'in bir yazısını yayınlamıştır. Besim, burada milletin en kötü anında Atatürk'ün "muvaffak olacağım" diye yola çıktığını ve sonunda başarılı olduğunu, cumhuriyeti getirdiğini, ancak bununla yetinmediğini, bütün dünya ileriye doğru koşarken Türkiye'nin yerinde sayamayacağını, zamanla 'terakki' gibi boş lafları dinlemeyeceğini, atılarak uygarlığa yetiştiğini ve onlarla omuz omuza yürüyeceğini, gençliğin birliğinin buna yettiğini 'taassup ve hurafe'lerin yıkıldığını, ancak hala bazı zihinlerde şapka-fes mücadelesi olduğunu belirtmiştir²⁹. Besim, sözlerine şöyle son vermiştir: "Türk Milletini dünya milletleri arasında medeni bir mevki-i mümtaz sahibi kılmaktan başka hiçbir gayesi olmayan bugünkü müteceddid, inkılapçı ve milliyetperest hükümetin muvaffak olacağı müstevz u vird u zebanıdır...."

Mazide milletle hükümetin bu kadar samimi bir tesanüd vücuda getirdiğini biz bilmiyoruz. Millet hükümete, hükümet de millete sarılmıştır. Bilerek koşuyoruz ve biz koşarken yolumuza dikilenlerin de yorulmasından daha tabii ne olabilir"³⁰. Aynı tarihli *Yeni Gün* gazetesinde ise Mehmet Turgut'un yazdığı "Yeni Kıyafetimiz"

²⁷ Ercüment Ekrem, "İstanbul Mektubu", *Yanık Yurd*, 7 Eylül 1341

²⁸ *Anadolu*, 13 Eylül 1341

²⁹ Zeynel Besim, "Muvaffak olacağım diyenler mutlaka muvaffak olurlar", *Yanık Yurd*, 16 Eylül 1341

³⁰ Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd* 16 Eylül 1341

başlıklı makale yayınlanmıştır. Başlangıç kısmında eski durumun kötülüğü üzerinde duran Turgut, Anadolu'yu gezenlerin kendilerini bir müzenin içinde geziyor zannedeceğini, imam ve hatiplerin taşınması lazım gelen sarığın herkes ve hatta bakallar tarafından kullanıldığını söylüyor. Yazar, en elim yön olarak şu veya bu başlığa dini bir fazilet ve anlam veren çıkarıcıların bu telkinlerinin halka kabul ettirilmiş olmasını kabul ediyor³¹. Turgut, daha sonra islamda başlık olmadığını bu konunun tamamıyla halkın arzu ve iradesine bırakıldığını tarih boyunca bozuk olan başlık işini Atatürk'ün kendine has bir meziyet ile hallettiğini belirterek şöyle diyor: "Şimdi artık dini vazifelerini ifa edenleri halk birer birer tefrik edebilecek ve onlara lazım gelen hürmeti ifa eleyecektir³². Turgut, son olarak şunları yazıyor: "Hiç şüphe etmeyelim ki halaskârımızın harp sahalarında göttüğü ve bütün dünyanın takdirkârı bulunduğu muvaffakiyetler ve kati isabetler aynı tarzda içtimai, iktisadi ve ilmi sahalarda da tahassül eleyecektir. Çünkü onun gayesi sırf Türk Milletinin refah ve saadetidir. Onun gece gündüz yegane meşgalesi ancak bu gayenin tahakkukudur³³.

Sadun Galip de 16 Eylül 1925 tarihli Anadolu gazetesinde "İstanbul Mektupları" adlı yazısında, alınan son kararlardan sonraki durumu şöyle ortaya koymaktadır: "Ayrılırken İstanbul'u bir gelincik tarlası gibi kıpkırmızı bırakmışım. Avdette bu gelincikler yarı yarıya seyrekleşmiş ve her gün yüzlercesi dökülüyor vaziyette buldum. Bir aya kalmaz kalanlar da yapraklarını dökecektir"³⁴. Galip, şapka giyiminin yaygınlaşmasından mutluluk duyarken, şapkanın doğru kullanılmamasından yakınmaktadır: "Öyle adamlar gördüm ki redingotla (Panama), bonjurla (Kolonyal), spor elbiseyle (Melon) şapkaları telife kalkmışlar. Yine öyle kimselere tesadüf ettim ki kibar bir kadına başlarında şapkaları ile derin referanslar yaptılar, tanıdıklarına askeri selamlar verdiler"³⁵. Galip, bu durumu çocuğun 'emekleme' devresine benzetiyor ve yakında çocuğun yürümekle kalmayacağını koşacağını belirtiyor³⁶.

31 Mehmet Turgut, "Yeni Kıyafetimiz", *Yeni Gün* 16 Eylül 1341

32 M.Turgut, a.g.m. *Yeni gün* 16 Eylül 1341

33 M.Turgut, a.g.m., *Yeni gün* 16 Eylül 1341

34 Sadun Galip, "İstanbul Mektupları", *Anadolu*, 16 Eylül 1341

35 S.Ge'p, a.g.m. *Anadolu* 16 Eylül 1341

36 S.Galip, a.g.m., *Anadolu* 16 Eylül 1341

Görüldüğü üzere, şapka giyilmesinin yaygınlaşması ile İzmir Basını'nın ilgi alanı genişlemiştir. Gazeteler şapka giyimini bilmeyen ama öğrenmek isteyen vatandaşlara gazetelerde koca koca sütunlar ayırarak yardımcı olmaya çalışmışlardır. Örneğin *Anadolu Gazetesi* bir yazısında "Şapka ile selamda hangi noktalara dikkat edilecek" başlığı altında bu konuyu aydınlatmaya çalışıyor³⁷.

2. Şapka Giyilmesi İçin Yapılan Düzenlemeler ve Alınan Teşvik Tedbirleri

2 Eylül 1925 tarihli kararname çıktıktan sonra devlet, şapka ve yeni giysinin kolaylıkla yaygınlaşması için bir dizi önlem almıştır. Hükümetin bu önlemlerinin uygulanmasında İzmir Basını yine önemli bir rol oynamış, hatta eksik gördüğü yönleri ortaya koyarak yardımda, bazan da eleştirilerde bulunmuştur.

Hükümetin aldığı önlemleri birkaç kalemde incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi şapka giyilmesi için yapılan düzenlemelerdir. Buna göre kararname gereği sarık sarabileceklere dışındakilere sarık sardırılmamış, ancak ellerinde belge olanlar sarık sarabilmiştir. Polis bu konuda denetimlerini sıklaştırmıştır. İzmir Basını, bu kararları sevinçle karşılamış ve bunları kamuoyuna duyurmuş bununla da kalmamış polisleri belgesiz sarık saranlara karşı uyarma görevini de yerine getirmiştir. Yanık Yurd, bu konuyla ilgili bir yazısında şunları yazmıştır: "Hilaf-ı selahiyet hoca kisvesini muhafaza edenlerle abani ve mendil sarık kullananlar hakkında polisin müdahale ederek vazifesini ifa eylemesi lazımdır. İzmir Polisi müdüriyeti heyet-i vekile kararını matbuat vesitisiyle ilan eylemekle iktifa etmeyerek bilfiil kararın infazını temin ve kararname hilafına hareket edenleri sarık istimalinden suret-i katiyede men eylemelidir"³⁸. İzmir Basını, polisi uyarlamakla kalmayıp bazen kayıtsız kalmakla dahi suçlamaktan çekinmemiştir. Basın, memurlar üzerinde de durmuş ve memurların dairede şapka, çıkışta fes giymelerini şiddetle eleştirmiştir. Yanık Yurd, bu konuda şunları yazmıştır: "Mahallede fesli dairede şapkalı, meğer bazı kisveyi değiştir-

³⁷ Sadun Galip, "Şapka ile selamda hangi noktalara dikkat edilecek" *Anadolu*, 11 Eylül 1341

³⁸ *Yanık Yurd*, 15 Eylül 1341

miş fakat kafasını değiştirememiş bulunanlar hem şapka hem de fes veya kalpak taşıyor, Hükümette birini, çarşı ve mahallede diğerini giyiyorlarmış. Bu oldukça zahmetli ameliyede acaba kaç sene devam edecekler?

Fena değil bir kaç sene böyle devam eden memurlar edinecekleri bir mümarese ile gayet iyi birer transformatör olurlar. Belki içlerinde öyle kudretlileri zuhur eder ki bir anda sekiz on kılığa girmek maharetini iktisap eder ki bir de bakarsınız valinin yanına şapkalı, defterdarın odasında fesli, müftülüğe işi düşerse sarıklı, polis dairesine uğrarsa külahlı.... Artık efendi mumaileyhi tanumanın imkanı yoktur"³⁹. İzmir Basını, böyle genel yazılar yanında kişileri hedef alan yazılar yayınlamaktan dahi geri durmamıştır⁴⁰.

Basın, devrim için sakıncalı gördüklerini yaygın ateşine tutarken, devrimi hızlandırıcı yararları olanları ise örnek olarak takdim etmektedir. Örneğin *Ahenk*, Bektaşî Şeyhi Cafer Baba'nın nasıl Cafer Efendi olduğunu anlatmak için bir sütun ayırmıştır⁴¹. *Yanık Yurd*, ise yenilikçi bir Şeyhin şapkalı resmini yayınlamıştır⁴².

Hükümetin aldığı tedbirler arasında İstanbul Basını'nın devrime uydurulması da vardır. İzmir Basını, bu konuda da devlete destek vermiştir. İzmir Basını, millet namına yazı yazarken mümkün olduğu kadar vatan ve milleti yakından görerek yazmak gerektiği konusunda İstanbul Basını'nı uyarmaktan dahi geri durmamıştır.

³⁹ *Yanık Yurd*, 16 Eylül 1341

⁴⁰ *Anadolu gazetesi* niçin şapka giymiyorlar adlı yazıda CHP mutemedî Hacı Hüseyin, Reşit, Nihat, Eczacı Ferit'in şapka giymediğini bildirerek bunları kayıtsızlıkla suçlamaktadır. 18 Eylül 1341

⁴¹ *Ahenk*, 20 Eylül 1341

⁴² *Yanık Yurd* 21 Eylül tarihli sayısında, birinci sayfada bir şeyhin şapkalı resmini yayınlamış ve altına şunları yazmıştır: "Resmini gördüğünüz Şeyh Kadir Efendi Alaşehir'in (Ab-ı bend) mahallesi sakinlerinden olup, öteden beri zühd-ü takvasıyla maruf ihsafî meşeyihindedir. Kendisi Gazi Hazretleri'nin ilk işaretinde şapka giymek suretiyle müteceddidliğini ve serpuşun din ile alakası olmadığını bilfiil ispat etmiştir. Şeyh Kadir Efendi'nin resmini müteceddid geçindirdikleri halde hala mütereddî vaziyette olanlara kuvvetli bir delil olmak üzere neşr ediyoruz".

Hükümet başlık ve giysi konusunda bu şekilde düzenlemeler yaptığı gibi teşvik tedbirleri de almıştır. Teşvik tedbirleri üç kısımda incelenebilir. Bunlardan birincisi şapka temin edilmesi ve ucuz olarak satılması konusundaki çalışmalardır. İzmir Basını, hükümet ve yerel yönetimleri bu konuda da yalnız bırakmamıştır. Daha önceleri gerek olmadığından dükkanlarda çok az şapka stoku vardı ve bu şapkalar Atatürk'ün gösterdiği yoldan ilerlemek isteyen Türk Ulusuna kapışılmıştı. Bu yüzden bir şapka darlığı çekilmiştir. Şapka darlığını atlatabilmek için batıdan sipariş yoluna gidilmiştir. *Yanık Yurd*, 8 Eylül 1925 tarihli sayısında bu konuda şunları bildirmiştir: "İstanbul'da şapka istimalinin hemen umumi denecek bir hal alması yüzünden şapka ihtikarıyla hakiki bir mücadele açmaya mecbur kalan şehremaneti İstanbul memurininin şapka ihtiyacını nazar-ı dikkate alarak Avrupa'ya mühim miktarda şapka sipariş etmiştir"⁴³.

Fakat İzmir Basınının üzerinde ısrarla durduğu çare ise şapkanın Türkiye'de imal edilmesidir. *Yanık Yurd*, bunun için şunları yazmaktadır: "Ticaret Bakanlığı fötr şapka ve kasket imali için hazırlığına devam etmektedir. Hereke, Feshane Fabrikalarının kesimevleri cüzi bir tamirle bu işte kullanılabilir"⁴⁴. Ahenk ise bu konuda şunları belirtmektedir: "Ticaret vekaletimizden aldığımız malumata göre şapkanın taammümü yüzünden Türk Parasının ecnebi memleketlerine gitmesini Hükümet-i Cumhuriyetimiz ehemmiyetle nazar-ı dikkate almıştır. Ticaret vekaletimiz şapkanın bütün nevelerinin memleketimizde imali için çaresini düşünmüş ve bu babda lazım gelen tedabire tevessül etmiştir"⁴⁵.

Zeynel Besim de şapka üretilmesi konusunda fikirlerini, yazdığı bir makale ile ortaya koymuştur. Besim, yazdığı "İyi Bir Tavsiye" başlıklı makalesinde, uygar giysinin gitgide yayıldığını, ancak bu arada ulusun da Borsalino-Aleksandro-Berti gibi yabancı şapka fabrikatörleri tarafından soyulduğunu bildirmektedir⁴⁶. Besim, bu durumdan kurtulmak için önerisini şöyle ortaya koymaktadır: "Küçük

⁴³ *Yanık Yurd*, 8 Eylül 1341

⁴⁴ *Yanık Yurd*, 7 Eylül 1341

⁴⁵ *Ahenk*, 8 Eylül 1341

⁴⁶ Zeynel Besim, "İyi Bir Tavsiye", *Yanık Yurd*, 20 Eylül 1341

bir himmetle Anadolu dahilinde birkaç fabrika tesisi işten değildir. Hem para kazanmak hem de halkı ötekine berikine soyulmaktan kurtarmak için biz başka çare göremiyoruz. İş olurluna bırakırsak temin ederim ki on sene sonra da buralarda fese rast geleceğiz"⁴⁷.

Basında çıkan bu gibi yazılar etkili olmuş ve bazı girişimciler şapka ve kasket yapımına başlamışlardır. Konya ve Bursa'da bazı keçeçilerin yaptığı şapkalar, basının verdiği bilgiye göre beğeni kazanmıştır⁴⁸.

Ne siparişler ne de yerli girişimcilerin ürettiği şapka ve kasketler ihtiyacı karşılamaya yetmemiştir. Bu yüzden fiyatlar bir türlü sabit tutulamamıştır. Bu durum İzmir Basınına harekete geçirmiştir. 20 Eylül tarihli Yanık Yurd'da Zeynel Besim makalesini bu konuya ayırarak şunları yazmıştır:

"Şapkanın derakap tamamı ve taammümü keyfiyetinde halkı tam mânasıyla müttelik görüyoruz. Fakat arz ettiğimiz gibi bu pahalılıkta bu kabil değildir. Dün bazı ticarethaneler bir şapkaya onbeş lira istiyorlardı. Başımızda bu uyuşuk Belediye varken kırkbeş lira istemediklerine müftehirim. İzmir çarşısı feodalite devrine avdet ediyor gibidir. Şapka satanlar istediği şapkayı dilediği fiyata satmakta muhtar. Her türlü kuyuddan azade birer derebeyi gibi hareket ediyorlar. Ne taraftan baksak ne yapsak bu şerait altında şapka istediğimiz gibi süratle yayılamayacak. Halbuki bir an evvel medeni dünyadaki müstahzir mevkimize oturmak mecburiyetindeyiz"⁴⁹.

Hükümet ve Belediyeler sık sık Besim'in yaptığı gibi hücumlara uğramıştır. Esasında hükümet ve yerel yöneticiler olayların üzerine gitmekte ve gereken tedbirleri almakta gecikmemişlerdir. Ancak basın devrimi geciktireceğine inandığı bu durumun ortadan kalkması konusunda çok titiz davrandığından bu şikayetler sık sık tekrarlanmıştır⁵⁰.

Şapka Devriminin yerleşme aşamasında hükümetin aldığı teşvik tedbirleri arasında bir tanesi var ki çok önemlidir. Bu teşvik ve

⁴⁷Zeynel Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 20 Eylül 1341

⁴⁸*Yeni Gün*, 22 Eylül 1341, *Anadolu*, 18 Eylül 1341

⁴⁹Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 20 Eylül 1341

⁵⁰*Ahenk*, Teşrin-i evvel 1341

başlık almak için memurlara avans verilmesidir. Bunun için dokuz maddelik bir talimatname yayınlanmıştır. Bu talimatname şöyledir:

1.Madde- Merkez ve Taşra mülkiye memurları 2 Eylül 1341 (1925) tarihli kararname gereği kıyafetlerinin düzenlenmesi için memurların derece ve mevkilerine ve katılmaları lazım gelen törene göre gereken şapka ve teferruatı tedarik ve giymelerinde kolaylık olması için arzu ve talep eden memurlara azami olarak birer maaş avans verilmesi kararlaştırılmıştır.

2.Madde- Avansın yarısı şimdiden ödenecek, diğer yarısı daha sonra yapılacak tebligat üzerine ödenecektir.

3.Madde- Birinci madde gereğince avans isteyecek memurların bir aylık maaş ve avansın yarısı için genel muhasebe kanununun otuzdördüncü maddesine tevfikan bir avans ilmuhaberini düzenleyerek içeriği kanuna uygun hal-i hazır senedin bütçesinin maaş ve tahsisat-ı fevkaladesi fasıllarından mevkuf tutulacaktır.

4.Madde- Ödemeler için merkezde daire muhasebe müdürleri ve taşrada defterdar, muhasebeci ve mal memurları tarafından maaş bordroları gibi düzenlenip şubeler amirleri tarafından usulünce tasdik edilmek suretiyle avans ilmuhaberine eklenecektir.

5.Madde- Avans ilmuhaberini usulünce daire mutemedleri namına düzenlenecek ve tahsil edenler avans ilmuhaberlerine bağlı bordroya imza atacaktırlar.

6.Madde- Maliye Bakanlığı tarafından mensub-u askeri muhasib-i mesuller dahi bu talimatname hükümlerinden istifade edeceklerdir.

7.Madde- Çeşitli daire veya merkezlerde daha iyi fiyatla şapka ve elbise alınması için bu avanslarla toptan alış için girişimde bulunulması uygundur.

8.Madde- Mahaza suhulete matuf olan bu muamele 2 Eylül 1341 tarihli kararname gereği memurların kıyafetlerini tanzim etmek hususunda tehiri mazur göstermez.

9.Madde- Memuriyetten azl olunan veya istifa eden memurlar bu avanstan gayr-ı ez-istirdat bakıyyedeki son istihkakından defaten istirdat ve tevkif olunacaktır⁵¹.

⁵¹ Anadolu, 8 Teşrin-i evvel 1341

Yukarıda aynen verdiğimiz talimatname çıktıktan sonra, İzmir Basınında çeşitli haberler ve yorumlar çıkmaya başlamıştır. *Ahenk* 8 Eylül tarihli sayısında şunları bildirmiştir: "Memurlarımıza şapka ve elbise tedariki için ellişer lira avans verilmesi düşünülmektedir. Bu avans verildiği takdirde memurlarımız yeni serpuşlara yakışır yeni elbiseler giymiş olacaklardır"⁵².

Talimatname yayınlanmış ancak sorun bununla bitmemiştir. İzmir Basını, bu avansın iki parça ödenecek olması ve az olmasını eleştirmeye başlamıştır. *Ahenk* gazetesi avansın azlığı için şunları yazmıştır: "memurlarımıza verilecek yarımşar maaş avansla elbise ve şapka tedariki imkansızdır"⁵³.

İzmir Basını, avansın en yüksek biçimde verilmesi için bazı girişimlerde de bulunmuştur. İstanbul örnek gösterilerek (İstanbul daha pahalı olduğu gerekçesiyle oradaki memurlara daha fazla avans verilmesi kararlaştırılmıştı) Vali ve Defterdara, Maliye Bakanlığına müracaat etmesi önerilmiş ve Anadolu gazetesinin 9 ekim tarihli sayısında da bildirildiği gibi Vali bu konuda başvurusunu yapmıştır⁵⁴.

Avansın yüksek verilmesi, hemen verilmesi gibi konularda etkin bir yayın yapan basın, bununla da yetinmemiş ve avanstan yararlananların sayısını artırmak için durmadan çalışmıştır. Posta ve Telgraf Memurlarına, Polislere, özel idareye bağlı öğretmenlere avans verilmesi düşünülmeyen halde İzmir Basınının şiddetli yayınları sonunda bunlara da avans alma hakkı verilmiştir. Basının teker teker bunlarla olan ilgisini ve yayını vermek burada mümkün olmadığından sadece Polislerin avanstan yararlanmalarındaki rolünü belirtmekle yetinelim. *Ahenk* 14 Ekim tarihli sayısında bu konuda şunları yazmıştır: "Haber aldığımızı göre kıyafetlerini tanzim etmek ve şerefleriyle mütenasip şekilde şapka tedarik eylemek üzere memurlara verilen avans polis memurlarına verilmeyecelmiş. Filhakika polis memurlarımıza elbise veriliyor ve bittabi elbise ve serpuşları da verilecektir. Lakin bu vaziyet de po-

⁵² *Ahenk*, 8 Eylül 1341

⁵³ *Ahenk*, 8 Eylül 1341

⁵⁴ *Anadolu*, 9 Teşrin-i evvel 1341w

lislerimizi avanstan mahrum bırakmaya vesile teşkil etmez sanırız. Çünkü polis memurlarımızın ekseryet-i azimesi avans verilecektir diye kendiliklerinden serpuşlarını yaptırıp giydiler..... Muhterem hükümetimizin gûna gün mezahime katlanarak can siperane ifa-yı vazife eden polislerimizi ihmal etmeyeceğini yakinen bildiğimiz için esbab-ı maruzadan dolayı kendilerine de diğer memurlarımız gibi avans verilmesi müsaadesinin bilhassa rica ederim⁵⁵. İzmir Basınının bu şekildeki yayını etkisini göstermiştir. Anadolu 15 Ekim tarihli sayısında mutlu haberi şöyle bildirmiştir: "Avanstan polis memurlarımızın istifade edemeyeceğini haber alarak muhterem hükümetimizin polislerimizi de bu avanstan mahrum bırakmamasını rica etmiştik. Haber aldığımız göre memurlar gibi polislerimize de avans itaşına hükümetimiz müsaade etmiştir..... arz-ı şükran ederiz⁵⁶."

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız avans devrimi için alınan teşvik tedbirlerinden birisidir. İzmir Basını, bunu yorumlamak ve yön vermek suretiyle büyük katkılar sağlamıştır. Hükümet, basının yüklenmesi sonucu avansı daha geniş bir kitleye uygulamaya, en yüksek oranda ve en kısa zamanda vermeye kendisini zorunlu hissetmiştir. Doğaldır ki bu da istenilenin üstünde bir başarı getirmiştir. Alınan bu gibi teşvik tedbirleri ile uygar giysi ve şapka toplum için yabancı kavramlar olmaktan çıkmış, yaşamın parçası haline gelmiştir.

DEVRİM GEZİLERİ

Atatürk, halkından aldığı güç ile devrimi uygulamaya geçirdikten sonra devrimi halka anlatmak ve onun görüşünü almak için tekrar bir yurt gezisine çıkmayı kararlaştırmıştır. Bu yüzden Ankara'da az kalmış ve yeni bir yurt gezisine çıkmıştır. Gezi bir dizi ili kapsıyordu. Atatürk, geziye İzmit'ten başlamıştır. Atatürk'ün İzmit'e gelişi ve karşılanışını Anadolu şu şekilde bildirmiştir: "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İzmit'e gelişi burayı oldukça hareketlendirmiştir. Günlerdir süren hazırlık sonucu reis-i cumhur hazretlerine büyük bir karşılama töreni yapılmıştır. Gaziyi karşılayan

⁵⁵ Ahenk, 14 Teşrin-i evvel 1341

⁵⁶ Anadolu, 15 Teşrin-i evvel 1341

memurların hepsinde de güzel şapkalar mevcuttur. Halktan bazıları şapkalı, bazıları yerli mamulata kasketli, bazıları ise giyecek birşey bulamadığından başaçık olarak dolaşmaktadır"⁵⁷.

İzmir Basını, bu zamanda da devrimle ilgili yazılarına devam etmiştir. Başlığın ve giysinin din ile ilgisi gündeme gelmiş ve İzmir Basını bu konuda yayınlarda bulunmuştur. 22 Eylül 1925 tarihli Yaruk Yurd'da 'baş açık namaz meselesi' başlıklı bir yorum yazısında şunlar belirtilmiştir: "Bu gibi mesail-i diniyye hakkında cevap vermek müftü efendilere ait vezâiften olmakla beraber meslek-i ilmiyyede bir nebze bulunmuş olan bizim gibilerin de bilgilerini söylemesinde bir mahzur yoktur zannediyorum. Bu zehabın verdiği cesaretle şu izahatı enzar-ı umumiyeye arz ediyorum. Bu ana kadar açık baş ile namaz kılmak adet olmamıştı. Halbuki ibadet adete değil ahkam-ı sariha-yı fıkhiyyeye istinad edilir. Kütüb-ü mutebere-yi fıkhiyyede ise erkeklerin baş açık kalamayacaklarına dair bir memnuniyet yoktur. Ez cümle haşiyeli Haleb-i Sagır'ın ikiyüzonikinci sahifesinde aynen şu fıkralar muharrerdir. Deniliyor ki manası ihmal ve teseyyüp ile baş açık namaz kılmak mekruh ise huşu ve tazim maksadıyla namazda baş açmakta bir beis yoktur.... Binaenaleyh kütüb-ü fıkhiyyede caiz olan bir meselede tereddüd etmekte mana ve bu babda eski şeyhlerden fetva veya emsal aramaya da lüzum yoktur"⁵⁸.

Basın, bu sırada yabancı gazetelerde yayımlanan devrimi övücü yazıları aktarmaktan geri kalmıyor. 22 Eylül 1925 tarihli Ahenk gazetesi "Mısır ve İnkılabımız" isimli yazısında Mısırlı Doktor Mansur Fehmi'nin makalesini yayınlıyor. Mansur Fehmi, bu makalesinde özet olarak, doğuda yenilikten korkan iki grup olduğunu, bunların birincisinin o düzenden imtiyaz elde edenler, ikincisinin ise 'tavakkuf taraftarı' olduğunu, fakat doğunun bunlara rağmen uyanıdığını, bunun en önemli nedeninin cesur ve aydın liderlere sahip bulunması olduğunu belirtiyor. Mansur Fehmi sözlerine şöyle devam ediyor: "Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları Türk Milletini yükseltmek için her tedbiri ittihaz etmekte tereddüd etmiyorlar... Son defa da görüyoruz ki bu zevat kıyafetlerini değiştirmişler, harap ve inkıraz müesseseleri yıkmışlar velhasıl tekamüle doğru her adımı

⁵⁷ Anadolu, 24 Eylül 1341

⁵⁸ İbrahim Ethem, "Baş Açık Namaz Meselesi" Yaruk Yurd, 22 Eylül 1341

atmaya azmetmişlerdir. Tavakkuf taraftarları Türkler'in dinden çıktığını söyleyeceklerdir. Zaten bu adamların elinde din silahından başka bir silah yoktur"⁵⁹.

Atatürk, İzmit ve Mudanya'da incelemelerde bulunduktan sonra 23 Eylül 1925 tarihinde Bursa'ya gelmiştir. Bursalılar Atatürk'ün gösterdiği uygarlık yolunda ilerlemeye karar verdikleri için şapka konusunda duyarlı olmuş ve çoğu şapka, kasket giyerek onu karşılamışlardır. Bursa sokakları bu yüzden yırtık fes ve kalpaklarla dolmuştur. Anadolu gazetesi, şapkanın kabul edildiğini şu şekilde ortaya koymuştur: "Bugün saat ikide Belediye Meydanında pürmeserret başlayan tezahüratı müteakip Bursalılar binlerce kişilik kitleler halinde reis-i cumhur hazretlerinin köşklerine gitmişler ve şapkanın bila istisna Bursalılarca kabul ve ibza edildiğini bilfiil Gazi-i halaskârimıza göndermişlerdir"⁶⁰.

Atatürk, Bursa'da istediği ortamı bulmuş ve gezinin amacı olan devrimi ortaya koymaya başlamıştır. Bursa halkının kendisini köşkte ziyaret etmeleri sırasında söylediği şu sözler bunu kanıtlamaktadır: "Arkadaşlar; bir zamanlar bu milletin başına fes giydirebilmek için şeyhülislamı tebdil olundu, fetvalar çıkarıldı, şayan-ı şükran ve mah-ı medettir ki bugün milletimiz böyle hasis bi mana bi mantık vasıtalarının hiçbirine arz-ı iftihar etmiyor. Bu gibi delaletlere ihtiyaç göstermiyor. Bizim delaletimiz ise milletimizden aldığımız ilhamdan başka birşey değildir ve olamaz (alkışlar). Arkadaşlar; takip ettiğimiz yol demek içimizden herhangi birimizin çizdiği herhangi bir hat değildir. Bütün eskarın muhassalasının çizdiği şehrah demektir. Onun için doğrudur, musıptır (alkışlar). Arkadaşlar; memleketimizin her yerinde aynı hissiyat mütevellidir. Fakat bu hissiyatın fillen ızharı bugün ilk defa Bursa'da oluyor"⁶¹.

Atatürk, 29 Eylül 1925 tarihinde Bursa'dan Mudanya'ya gitmiştir. 1 Ekim tarihli *Ahenk* bu durumu şu şekilde bildirmiştir: "Bursa'dan bil itibar Mudanya'ya kadar devam eden bir saatlik yol,

⁵⁹ *Ahenk*, 22 Eylül 1341

⁶⁰ *Anadolu*, 30 Eylül 1341

⁶¹ *Anadolu*, 30 Eylül 1341

başlarında şapka olduğu halde reis-i cumhur hazretlerine arz-ı teşekkürat ve tazimata gelen köylüler ve Mudanyalılarla dolu idi. Reis-i cumhur hazretleri bu pür heyecan halka, bezl-i iltifak ederek doğruca Mudanya Cumhuriyet Halk Fırkası'na gitmişlerdir⁶².

Bu sırada İzmir Basını, Bursa gezisinin önemi ve anlamı konusunda makaleler yayınlamaya devam etmektedir. 5 Ekim tarihli *Ahenk* gazetesinde Yakup Kadri tarafından kaleme alınan "Bursa'daki Tezahürat" başlıklı makalede şunlar söylenmektedir: "Gazi Mustafa Kemal, bu millet için iki kere halaskâr olmuştur. Evvela Türkün vatanını kurtanmıştır. Şimdi de ruhunu kurtarıyor..... Bursa şu anda iki defa halasa erdiğini duyuyor. Zira Türk Vatanının kadim medeniyet merkezi için Yunanlıların işgal ve tasallatuna düçar olmak ne kadar müellim bir felaket idiyse aynı beldenin vakit vakit inkılap Türkiye'sinin ortasında bir irtica menbaı gibi görünmesi de Türk alemi için o derece dilsuz teşkil etmektedir. Bugün görüyoruz ki bir irtica menbaı olmaktan çok uzakmış ve şehrin asıl cevheri kolayca silinebilir bir pas ve küf tabakası altında mahfi ve mesturmuş... Gazi Hazretleri Bursa Halkının asil ve yüksek asaletini ortaya çıkarmıştır"⁶³.

İzmir Basını, bu zamanda aydınlatıcı yazılara devam etmiştir. *Yeni Gün*'de Sıtkı Şükrü tarafından yazılan makalede şöyle denilmektedir: "Artık yeni Türkiye medeni bir hayata karışmak zorundadır. Bunun reddine imkan yoktur. Çünkü peygamberleri bile hayrete düşürecek derecede ilerlemenin olduğu bir asırda cin ve perimassaları ile ömür tüketmek mümkün değildir"⁶⁴.

Yanık Yurd'da yayınlanan makalede de şapkanın hala sorun yapılmasının şaşkınlığı şöyle belirtilmektedir: "Allahım bu ne garip tecellidir ki ehemmiyetsiz bir çuha parçası bizde bir mesele-i azime oluyor. Günlerce, haftalarca düşünülüyor, akıl erdirilemiyor, halledilemiyor... Bazen sarıh bazen zımnı işittiğimiz birşey var (medeni

⁶² *Ahenk*, 1 Teşrin-i evvel 1341

⁶³ Yakup Kadri, "Bursa'daki Tezahürat", *Ahenk*, 5 Teşrin-i evvel 1341

⁶⁴ Sıtkı Şükrü, "Modern Hayata GİRerken Avrupalılardan Kopya Edeceğimiz İyilikler", *Yeni Gün*, 27 Eylül 1341

olmak için mutlaka şapka mı giymek lazımdır? Şapka giyenlerimiz medeni vaziyetlerini ıkmal ettiler oldu bitti mi? Garbın ilmi irfanı hemen bu kenarlı serpuş ile kafamıza doldu mu?) Pek mantıklı gibi görünen bu bir sürü laf kafalara ne kadar munis görünüyor... Şu iddianın bir an için teamüle şayan olduğunu farzedelim, yedyüz seneye yakındır şu dünyanın en güzel ve en zengin , en feyizdar yerinde oturan Türkleri medeniyete neyzen bakışıyla baktıran ne idi?"⁶⁵ Yazar. bunun yanıtını yine kendisi vermektedir. Ona göre bunun nedeni hep önde kalmış öne çıkmış sarklı kafaların "din isteriz" sedasıdır.

Bursa Gezisi sırasında gazetelerde Nurettin Paşa'nın şapka giydiği hakkında bir haber çıkmış, fakat Nurettin Paşa bu haberi hemen tekzip etmiştir. Bunun üzerine İzmir Basını Nurettin Paşa'yı eleştiri yağmuruna tutmuştur. Yanık Yurd, bu konuda şunları yazmıştır: "Şimdiki halde ankasd şapkaları giymemek ve giymediğini ilan etmek ya serpuşun din ve itikad ile alakadar olduğunu iddia edecek kadar cahil olmaktan veya bazı tabakalardan cantiyane bir surette aşılana bu cehaleti istismar etmek için riyakarlık göstermekten başka bir surette tefsir edilemez. Asrımızda Türk efkâr-ı umumisinin hala medrese demogoglarına inanacak kadar safdil olduğunu zannedenler kalmışsa millet bunu tekzip etmekte gecikmeyecektir. Nurettin Paşa, din oyunları ile mebus olduğu Bursa vilayetinin tekmil ahalsinin muhterem reis ve gazisi ile aynı serpuşu giyerek nasıl kucaklaştığını gidip görmelidir"⁶⁶.

İzmir Basını'nın devrim konusunda kanun boşluklarına sığınmaya çalışanlara, konuyu yavaştan alanlara karşı aşırı duyarlılık göstermeye devam ettiği görülmektedir. Bu durum hakkında Yeni Gün, 7 Ekim tarihli sayısında şunları belirtmektedir: " Hile , tefsir, taallül yasaktır. Bu mesele hakkında medrese mantığı kabul etmiyoruz. Bize gönderilen birçok mektuplardan istikraç ettiğimiz şöyle birtakım ahkam var.

- Ben gerçi falan yerde memurun, şapka giymeliyim. Ama falan yerde de hatip veya imamım. Sarığı da sarabilirim. Binaenaleyh sarığı tercih ediyorum.

⁶⁵ K.A., "Günün Meselesi Yine Şapka", *Yanık Yurd*, 24 Eylül 1341

⁶⁶ *Yanık Yurd*, 27 Eylül 1341

Bu hilekar ve maskaraya demeli ki;

- Sen gerçi imam veya hatıpsın, fakat bu hükmi birşeydir. Halbuki sabahtan akşama kadar esaslı vazifen memurluktur. Maateessüf bunu söylemeyenlere tesadüf ediyoruz. O halde biz söyleyelim. Ya hatıpsın, ya mollasın, ya memursun. Bunlardan birisini intihap et ve diğerinden istifa eyle, tefsirine de cevaz vermiyoruz. Cumhuriyet Hükümeti bir karar vermiş ve millet bunu kabul etmiştir. Artık lamı cimi yoktur. Hayır tefsir dahi yok. Hele hile-i şeriyeye denilen mecraya hiç girmek istemiyoruz. Şapka giyilecektir o kadar"⁶⁷.

Atatürk, 8 Ekim tarihinde gezisine devamla Balıkesir'e gelmiştir. Heryerde olduğu gibi Atatürk'ün Balıkesir'e gelmesiyle burada da heyecan artmış, halkın çoğu şapka ve kasketler ile onu karşılamıştır.

Atatürk Balıkesir'e gelmeden önce Balıkesir müftüsü tarafından bir beyanname yayınlanmıştır. Bu aynen şöyledir :

"Milli mücadelenin ilk safında çalışan ve bugünün şu mesut inkılabını hazırlayan muhterem arkadaşlar, hakimiyet-i milliye'nin elde edilmesiyle başlayan inkılap ve teceddüd yolunda cihana numune olan azim ve imanımıza cumhuriyet tacıyla süslediğimiz büyük halaskârımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin elinde tuttuğu medeniyet meşalesi artık zulmetini boğmuş tarihi türk, milli felaket ve inkırazdan kurtarmıştır. Desatin-i cumhuriyetimize hürriyetimizden hürriyet-i efkar ve iman bahşetmiştir. Binaenaleyh, Türk rıyakar değildir. Onun yaptığı işler vicdani kudretimizdir. Türkün dinmez ruhu büyük zekası hiçbir zaman hurafetle lekelenemez. Dini dünya işleriyle karıştıranlar kendi haris menfaatlerine tapanlardır. İslamiyeti şekil ile görenler putperestlerdir. Bunların söylediklerini teyid edecek ne bir ayet, ne de bir hadis vardır. Mukaddes dinimize bühtan edenler sarık, fes, şapka arasında mukayese yapanlardır. Halbuki Yunanlılardan alınan fes hiçbir zaman din için bir alamet olamaz. Büyük halaskârımızın muhtelif suretlerle anlattıkları vechle Avrupa aile-i medeniyesi içine bütün dünyanın kabul ettiği kıyafetle çıkmamız katıyyen lazımdır. Eğer kendimizi onlardan ayırırsak felaket mukarrerdir.

⁶⁷ İnkılap, "Şapka Hakkında", *Yerü Gün*, 7 Teşrin-i evvel 1341

Medeni elbise ve medeni serpuş olan şapka hakkında tereddüt ve taallül etmemeli. Gazi Paşa Hazretleri'nin memleketimize teşrif buyuracaklarını haber aldık. Büyük kalpli ve müteceddid halkamızın o gün medeni kısıveyi labes olmaları hakikatı idrak eden uyanık ahalimizden kaviyyen memulümüzdür⁶⁸.

Karesi Müftüsü

A.Esat

Esat Efendi tarafından yayınlanan bu beyanname halk üzerinde çok önemli ve olumlu bir etki yapmıştır.

Atatürk, 9 ve 10 Ekim'de çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra Yoluna devam etmiştir. Soma, Kırkağaç yoluyla Akhisar'a gelmiştir. Burada halk kendisine büyük tezahürat yapmıştır. Anadolu'ya göre, Atatürk'ü karşılamaya gelenlerin sayısı 30.000'den fazladır. Böyle olunca Atatürk, Akhisar'da incelemelerde bulunmak zorunda kalmıştır. Atatürk, Türk Ocağını ziyareti sırasında şunları söylemiştir : "İnkılabın temellerini hergün derinleştirerek takviye etmek lazımdır. Muhterem ahali birbirimizi aldatmayalım, medeni cihan çok ileridedir. Buna yetişmek ona nur-u medeniyete dahil olmak mecburiyetindeyiz. Bütün safsataları mugalataları bertaraf etmek lazımdır"⁶⁹.

Atatürk, yollarda sürekli olarak bu şekilde coşkulu topluluklarla karşılaşmıştır. Soma, Kırkağaç, Akhisar ve Manisa yolu ile Atatürk İzmir'e gelmiştir. Atatürk'ün İzmir'e gelişi İzmir Basınında büyük coşku yaratmıştır. *Ahenk* gazetesi, tamamını Atatürk'e ayırdığı birinci sayfasında onu şu sözlerle karşılamıştır: "Hoş geldin büyük Gazi, Türkün ebedipaye kahramanı, tarihin en yüksek medar-ı iftiharını hoş geldin. Bi payan-ı muhabbet ve hürmetlerimizle arz-ı hoşamedî eylerken gönüllerimiz ifade edilemeyen bir sururla çırpınıyor. Hoş geldin⁷⁰... *Yanık Yurd* gazetesi de Atatürk'ü büyük bir sevinçle karşılamış ve onun özellikle "Medeni olmak için şapka giymek lazımsa onu da yapacağız" sözünü vermiştir.

⁶⁸ *Türk İli*, 6 Teşrin-i evvel 1341

⁶⁹ *Anadolu*, II Teşrin-i evvel 1341

⁷⁰ *Ahenk*, 12 Teşrin-i evvel 1341

Atatürk'ün İzmir'e gelişi dolayısıyla yazılan bir makalede de şöyle denilmektedir: "İzmir her zaman güzeldir. Fakat dün sabahtan beri onun sımasına başka bir renk, başka bir ihtişam, başka bir güzellik geldi... İzmirli her zaman şendir. Fakat dün sabahtan beri onun ruhuna başka bir inşirah, başka bir haz, başka bir saadet geldi. Evet ey büyük gazaların layemut Gazısı... Bugün İzmirli seni taziz ve takdis etmek istiyor... Sen asrın bir zübdesisin, dehrin bir şahıkasısın ey yüce tımsal, büyük varlığını yalnız Türk irade ve kabiliyetine nispet edenler erişilemez şahsiyetini zaman, mekan ve intisap kaydlarıyla mahdud görenler ne kadar aldanıyorlar. Sen bir deha hazinesi bir hayat kaynağısın, ey ulu rehber... Bize selamet yolunu gösterdin ve önümüze düştün, hergün yeni bir ibda yeni bir ihya kudretine şahit oluyoruz. Kimbilir daha zemin ve zamanını bekleyen akla gelmez ne harikaların var? "Teceddüd ve itilaya susamış olan Türk bunu görüyor ve seviniyor, onun içindir ki üstüne titriyor ve seni gözünden kıskanıyor"⁷¹.

Atatürk'ün İzmir'e geldiği günlerde fes ile olan mücadele daha da hızlanmıştı. İzmir Basını'nın köşe yazarları da yazılarını devrim üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Raif Nezihi "Fesler Aşağı" isimli makalesinde şunları ortaya koymaktadır: "İnkılap önüne çıkacak hailerleri yıkan bir kasırgadır. Milletlerin vicdanından, şuurundan doğan muazzam kudrete inkılap denir... Türklük medeni ve içtimai bir inkılabı girişmiş bulunuyor. Bu inkılabın büyük ve mukaddes kahramanı olan büyük mukaddes Gazi, aziz ve yüce milletin şuur ve vicdanından kopup gelen bu muazzam kudreti büyük ve mukaddes hedefe doğru barikalar suretiyle uçurmaktadır... Bu baş döndürücü süratin, bu muhip kudretin farz-ı mahal ufak tefek pürüzler zuhur edecek olsa bile nasıl ezip çiğneyip geçeceği, ne ufak bir vakfeye ne de bir küçük sarsıntıya uğramayacağı bedihidir. Veyl o aptal, o acız, o karanlık kafa ve vicdanlılara ki mübarek inkılap güneşinin karşısında memnuniyetsizlik işmisazıyla gözlerini kırpmak isterler. Veyl o sersemelere ki, inkılabın cihan kadar büyük azameti karşısında uyuklar gibi ağır taş gibi sağır bulunurlar. İşte medeni inkılabın kumandanı büyük Gazi geldi ve dört sene evvel bu vatanın taşını toprağını, kadını, çocuğunu bu güzel İzmir'i kurtarmak için ayaklandıran ve o mukaddes kafilenin başına geçerek dünyanın

71 Tahsin Nuri, Büyük halaskârimıza, *Ahenk* 12 Teşrin-i evvel 1341

şaştığı bir harika halinde mazhar olan büyük Gazi bugün taassup cehl ve hurafe düşmanına karşı bizi ayaklandırmak için gelmiştir. Azız millet, ey büyük Türklük, ey mukaddes gençlik; karanlık kafalılara hayasız külhanbeylere daha utanmadan festi başlarında taşıyan o içinden iğneli güruha fesler aşağı deyiniz. Türk camiasının içinde böyle maskara palyaço kıyafetli adamların birer iğrenç çiban gibi göze çarpmalarına müsaade etmeyeceğiz. Türk, dünyanın medeni, en mukaddes bir insanıdır. Türk en medeni insan kıyafetini taşıyacak, en medeni bir insan gibi yaşayacaktır"⁷².

İzmir Basını, devrim konusunda o kadar hassastır ki İzmir'de bulunup da Atatürk'ü karşılamaya gelmeyen veya gelemeyenlere (medeni ne olursa olsun) ateş püskürmüştür. Yanık Yurd, 13 Ekim 1925 tarihli sayısında "Elbette Kaçarlar" başlıkla yayınladığı makalede şunları yazmaktadır: "Cumhuriyet refikimiz (nurdan kaçan üçbeş yarasa) serlevhası altında Gazi'den kaçan, daha doğrusu Gazi'nin huzuruna çıkacak yüzleri olmayan üçbeş mebus hakkında pek muhik ve çok doğru bir bend yazmakla beraber Vecihi, Haydar Ali Efendilerle Nurettin Paşa'nın resimlerini koymuş, Nurettin Paşa Bursa halkını iğfal ve izlal ederek min gayri liyakatin mebus olduğu zaman sermuharririmiz Zeynel Besim Bey (Zulemanın Nura Galebesi) serlevhasıyla gayet ateşin bir makale neşr ederek, hakikati olduğu gibi terennüm cüret-i medeniyesini göstermiş ve Bursa'nın haline gazetemizin sütunlarından acı acı ağlamıştı. O zamanlar bazı kısa düşüncelilerin şifahi, tahriri birçok hücumlarına maruz kalmıştık. Hatta münasebetsizin birisi sermuharririmizi memleket hainliği ile ithama kadar varmıştı. Bu yadigar-ı marifetlerden birisi de Karesi Mebusu manifaturacı Haydar Adil Efendi idi... Haydar Adil Efendi nurdan elbette kaçır. Çünkü kendisi şöyle dursun çok muhterem efendisi Nurettin Paşa'da bile Gazi'nin mübeccel huzuruna çıkacak yüz yoktur. Haydar Adil Efendi gibi İzmirimizde mukim nurdan kaçan bir mebus daha vardır. Halkın çılgın gibi çoğunlukla yüzünü görmek için can attığı Gazimize hala görünmeyen bu güya halkçı mebus efendiye teessürlerimizi ve teessüflerimizi izhar ederiz. Şimdilik yazıklar olsun kimbilir belki de birgün lanetler olsun diyeceğiz"⁷³.

⁷² Raif Nezihî, "Fesler Aşağı", *Türk İli*, 12 Teşrin-i evvel 1341

⁷³ *Ahenk*, 19 Teşrin-i evvel 1341

Bu milletvekilinin adı bir süre sonra ortaya çıkar; Muğla Milletvekili Hoca Esat Efendi . Bu davranışının nedenini sormak için gazetelerin de etkisiyle Menteşe'den bir heyet dahi gelmiştir. Gazeteler adını açıkladıktan sonra ona karşı müthiş bir kampanya açmıştır. Esat hoca, er sonunda bir mektup yazıp gazetelere göndermiştir. Bu mektubunda geçmiş hizmetlerinden bahsettikten sonra devrime karşı olmadığını, daima Atatürk'ün yanında yer aldığını, ancak romantizma nedeniyle Atatürk'ü karşılamaya gidemediğini bildirmiştir. Sonunda bunun doğru olduğu ortaya çıkmıştır. Gazeteler ona hak verirler bir kişinin ölüm döşeginde olsa bile kalkıp gelmesi gerektiği konusundaki düşüncelerini de tekrarlamaktan geri durmazlar. Bu durum gazetelerin, Atatürk ve devrim konusuna ne kadar sadık ve hassas olduklarını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Gazeteler devrim konusundaki haberler yanında makalelere de devam etmişlerdir. 15 Ekim tarihli Anadolu gazetesinde "Hurafe Kalktı Din Kurtuldu, Riyakarlık Öldü Millet Kurtuldu" başlıklı bir makale yer almaktadır. Ahmet Ağaoğlu'nun yazdığı bu makalede, Irak Kralı Faysal'ın Londra'da bir sergiye şapka ve palto ile geldiği, sergide İngiliz gazetecilerinin Faysal'ı tanıyıp bu haliyle onun fotoğrafını çekmek istedikleri, ancak Faysal'ın buna izin vermediği, adamlarına sarık ve cübbesini getirdikten sonra izin verdiği bildirilmektedir⁷⁴. Ağaoğlu makalesine şöyle devam etmektedir: "Neden Faysal taşıdığı şapka ve palto ile fotoğrafının çekilmesine razı olmamıştır? Çünkü sarık ve cübbe ile Irak ahalisini aldatmak lazımdır. Çünkü sarık ve cübbe altında icra olunan bütün cinayetleri, bütün hıyanetleri avam ve cahil halka yutturmak imkanı vardır. Yoksa kalben, derunen şapkayı ve paltoyu tercih ediyor, şarkta asırlardan beri devam eden bu riyakarlık sonucu halk cehalet çukuruna düşmüştür.... Faysal, Irak köylüsünün cebinden çaldığı milyonları Londra'da sarf ederken yine aynı köylüyü aldatmak ve kendisine dindar görünmek için sarık ve cübbeye sarılıyor. İnsan Türk Milleti'nin de daha birkaç sene bundan evvel aynı surette aynı vasıtalarla aldatıldığını tahattür ederken hem kızıyor hem acıyor. Fakat binlerce teşekkür ki Türk Milleti büyük halazkârının rehberliği ile bu riyakarlıklara bu zilletlere bu hareketlere nihayet verdi.

⁷⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Hurafe Kalktı Din Kurtuldu, Riyakarlık Öldü Millet Kurtuldu", *Anadolu*, 15 Teşrin-i evvel 1341

Bundan sonra onun hayat menbaları artık safahatlara keyf ve heveslere değil, bütün müstakil ve hür memleketlerde olduğu gibi yollara, mekteplere, sanayiye, ziraata hülasa kendisine sarf edilecek ve kimse Londra'da şapka ve palto giyip burada sarık ve cübbe ile bu milletin dini hissiyatı ile oynamak küstahlığını kendinde göremeyecektir. Hurafeler kalktı din kurtuldu, riyakarlık öldü millet kurtuldu"⁷⁵. *Ahenk* gazetesinin, 15 Ekim tarihli sayısında eşya ile imanın ilgisi bulunmadığına dair bir yazı göze çarpmaktadır. Bu yazıda Kayseri'den Nuh Efendi adlı bir İlmîye mensubunun beyanı verilmektedir. Nuh Efendi bu beyanına şunları söylemektedir : "Mîn teşbih....hadis-i nebeviyesi dini mahiyete haiz daldır, içtimaidir. Yani kıyafetin eşrafı taklid edenlerin muhterem ve erazılı taklid edenlerin de muhakker olacağı beyandan ibarettir...Medeni serpuş iksasına gelince Ibn-i Abidin'in tasrihine binâen kendisinde menafi-i ibad olan her türlü elbise ve serpuşu giymekte beis yoktur"⁷⁶. Görüldüğü gibi basın, bazen şapka ve yeni kıyafetin dine aykırı olmadığını din bilginlerine teyid ettirmekten bile geri kalmamaktadır.

Atatürk, İzmir'deki incelemelerini bitirdikten sonra Afyon üzerinden Konya'ya gitmiştir. Konyalılar Büyük Gazi ve kurtarıcılarını büyük bir sevgi gösterisiyle karşılamıştır. *Anadolu* Atatürk'ün Konya'ya gelişini şöyle bildirmiştir: "Gazi Paşa Hazretlerini ve maiyetlerini hamil bulunan tren 11.00'de bütün Konya halkının günlerden beri hazırladığı samimi tezahürat içinde istasyona girdi... Binlerce halk bu esnada "yaşa büyük Gazi" temennileriyle izhar-ı şadımanı ediyordu. "Çok şükür kavuştuk" duasıyla gözleri yaşaran kadınlar, ihtiyarlar, gençler, büyük halaskârın selam ve iltifatlarına şükranla mukabele ediyorlardı. Halkın kâmilten şapkalı olmaları Gazi Hazretlerini mütehasıs etti"⁷⁷.

Atatürk'ün Konya'ya gelmesi her tarafta olduğu gibi Konya'da da büyük değişikliklere yol açmıştır. Bütün esnaf, tüccar, halk baştan başa fesleri çıkarmışlar ve terziler uygar giysi siparişlerini yetiştirebilmek için nefes alma imkanı bile bulamadan çalışmak zorunda kalmışlardır.

⁷⁵ A. Ağaoğlu, a.g.m., *Anadolu*, 15 Teşrin-i evvel 1341

⁷⁶ *Ahenk*, 15 Teşrin-i evvel 1341

⁷⁷ *Anadolu*, 19 Teşrin-i evvel 1341

Yeni Gün, yukarıda belirtmeye çalıştığımız hareketliliği destekleyen bilgiler vermektedir. *Yeni Gün*, "Konya'da medeniyet aşkı" başlıklı yazıda Konya'da son günlerde görülen hareketlilik ve ilerici yaklaşımı doğrulamaktadır. İzzet Ulvi tarafından kaleme alınan bu yazıda şunlar ortaya konulmaktadır: "Seyahat ve tetkiklerimden pek memnunuzum. Büyük İnkılabımızın hüsn-ü kabul ve telakkısını her sınıfta bariz bir şekilde görmekte mütehassısım... Konya'da asrı hareketlere karşı bir tehasür hissettiğimi söylemek doğru olacak. Hergün şapkaların adedi artıyor. Esnaf ve işçi takımına kadar şapka tedariki için bir tehaluk var. Büyük Türk Milleti mübeccel müncimiz ve sevgili mürşidimiz Gazi Paşamızın işaret buyurdukları zirve-i ke-male şahane-i medeniyete az zamanda dahil olacaktır. Medeni zafirimizi de bütün cihan hasretle görecekler"⁷⁸.

Atatürk, Konya'da çeşitli yerleri ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Atatürk, bu ziyaretlerde bulunurken İzmir Basını da devrim konusunda yazılarına devam etmiştir. Türk İli, İzmir'de ve diğer birçok yerde yaşanan garip bir duruma parmak basmaktadır: Törpü imzasıyla yayınlanan makalede şunlar belirtilmiştir: "Dikkat ederseniz (ki hiç şüphesiz nazar-ı dikkatleri celp ediyor) dün şapkalı gördüğünüz bir zatı bugün kalpaklı, ertesini günü fesli görüyorsunuz... Dün gazeteye Soma'dan bir telgraf gelmiştir. Bu telgrafi keşide eden zevat hükümetin resmi tebligatına rağmen Soma'da memurların... Henüz fesle dolaştıklarını bildiriyorlardı. Ah Somalı kardeşler gelip bir de İzmir'i görseniz. Her şehirde şapka çoğalırken İzmir'de şapka ile fes adeta borsa oyunu gibi oldu. Bunun en ziyade görüldüğü yer hükümet caddesi, sabah yüzde altmış şapka, öğleyin yüzde seksen şapka, akşam yüzde yetmiş fes, gece yüzde seksen fes. Eşrefpaşa'ya çıkarsanız orada vaziyet bütün bütün değişir. Binaenaleyh bugün için şehrimizde bir şapka-fes mücadelesi var. Senelerden beri başımıza püsküllü bir bela olan fes bugün de sırnaşık bir misafir gibi ayrılmak istemiyor"⁷⁹. Bunları söylemesine rağmen yazar gelecek için pek de umutsuz değildir. Şapkanın pek yakında çoğalacağına inanan yazar, bu konuda şunları söylemektedir: "... Şapka pek kısa bir zaman içinde o kadar çoğalacak ki, azalmalı: isti-

⁷⁸ Babalık, "Konya'da Medeniyet Aşkı" *Yeni Gün*, 20 Teşrin-i evvel 1341

⁷⁹ Törpü, "Günün Hadiseleri", *Türk İli*, 22 Teşrin-i evvel 1341

dadını kaydedeceği gibi, ilaç için bir tane fesli göremeyeceğiz. Yalnız İzmirli ve İzmir Gençliği bu iş için canı gönülden bir niyet etmiş olsun"⁸⁰.

Heryerde olduğu gibi Atatürk'ün Konya'da bulunduğu bu anlarda herkes şapka giymek istediğinden Konya'da da bir şapka darlığı çekilmiştir. Bu darlığı önlemek için başka şehirlerden ve dışarıdan şapka sipariş edilmiştir⁸¹. 22 Ekim tarihli Ahenk gazetesinde yine şapka ile ilgili ilginç bir yazı yer almaktadır. Ahenk burada Konyalı bir ihtiyarın Atatürk ile olan konuşmasını vermektedir. Atatürk ile görüşme yapan kişi Hacı Hüseyin Ağa isimli yaşlı bir çiftçidir. Hüseyin Ağa, gazeteye olayı şöyle anlatmaktadır: "Paşamızı, sevgili Gazimizi görmek hepimiz için fırsattır. Paşamızı gönülden seven biz Konyalıları Gazi yakından bildiği için bizi görmeye geldi. Yolda Konya'ya gelirken Paşa'nın vagonunda oturdum. Dedim ki sen nasıl düşündün bu şapkayı? Pek güzel düşünmüşsün dediğim anda hemen alıp başıma geçirdim. Çok memnun oldum. Fakat Paşam bu şapkadan ne menfaatımız oldu? Bana bir haber ver. Dedim, o da bana "çok menfaatımız oldu babam, çok istifade ettik, daha da edeceğiz" dedi⁸².

Atatürk, Konya'daki incelemelerini 21 Ekim 1925 tarihinde bitirmiştir. Atatürk, Konya'dan ayrıldıktan sonra, geriye dönüşte Afyon'a uğramış, orda belediyenin kendisi şerefine verdiği ziyafete katılmıştır. Bu ziyafet sırasında yaptığı konuşmada devrim için şunları söylemiştir: "Ben vazifemin bitmediğini, yüklendiğim sorumluluğun da yüksek ve çetin olduğunu idrak ediyorum. Arkadaşlar, bu vazife bitmeyecektir. Ben toprak olduktan sonra da devam edecektir. Ben ise sevine sevine bütün varlığımı bu kutsal vazifeme hasredeceğim ve onun yüksek sorumluluğunu yüklenmekte mesut olacağım. Vazifeye başarıyla devam edeceğim. Çünkü büyük milletimizin kalp ve vicdanında bana karşı sarsılmaz bir güven ve itimat taşımakta olduğunu görüyorum. Bu benim için büyük bir kuvvettir, büyük yetkidir"⁸³. 21 Eylül 1925 tarihinde İzmit'ten başlayıp, 22 EKİM 1925 ta-

⁸⁰ Törepü, a.g.m. *Türk İlt*, 22 Teşrin-i evvel 1341

⁸¹ *Türk İlt*, 22 Teşrin-i evvel 1341

⁸² *Ahenk*, 22 Teşrin-i evvel 1341

⁸³ Utkan Kocatürk; *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Yayınları, Ankara s.270.

rîhinde Ankara'da sona eren bu yurt gezisi büyük bir başarı ile sonuçlanmıştır. Bu gezi sırasında devrim çok daha rahat bir şekilde tartışılmış ve halka anlatılmıştır. Şapka ve giysi değişikliği için bu şekilde tüm hazırlıklar bitirilmiştir. Atatürk, Ankara'ya dönerken Afyon'da yaptığı konuşmada da belirttiği gibi milletten yetkiyi ve kuvveti alarak gelmiştir. Şimdi harekete geçip, gereken düzenlemeleri yapabiliirdi.

ŞAPKA İNKILABININ GERÇEKLEŞMESİ

1. Devrim Gezileri Sonrası Gelişim

Şapka ve uygar giysi ile ilgili tablonun olumlu gerçekleşmesi hükümeti kuvvetlendirmiş ve cesaretlendirmiştir. Basının ve halkın bu olumlu tepkisi Şapka devriminin getirilmesini hızlandırmıştır.

Hükümet, şapkaya karşı olanlara daha önceleri ılımlı bir şekilde yaklaşırken şimdi halkın da desteğiyle daha radikal davranmaya başlamıştır. Artık şapka aleyhtarlığı yapanlar mahkeme önüne çıkarılmaya başlanmıştır. Türk İnkılabının tüm evrelerinde büyük roller oynamış olan İstiklal Mahkemeleri bu konuda da görev almaya başlamıştır. Yeni Gün'de bu hususta şöyle bir habere rastlanmıştır: "Başındaki sarığı çıkarmamak için jandarma onbaşı ile kavga eden kasabalı Ömeroğlu Mehmed'in muhakemesinde merhumun sahib-i mükerrere ashabından olduğu, sunuf-u ilmiyenin vaziyetini tesbit eden hükümet kararına muhalefette ısrar eylemesi cihetiyle iki sene hapsine karar verildi. Müteakiben şapka ile camie girilemeyeceğine dair propaganda yapan Bursa'da sakin Mustafa Kemal Paşa'lı Musaoğlu Remzi'nin bu fiile ihtisarına kanaat hasil olmadığı gibi mücadele-i milliyedeki hidematı dolayısıyla da cezası kafi addolunarak tahliyesine karar verilmiştir"⁸⁴.

20 Kasım 1925 tarihli *Ahenk* gazetesinde de şapka giymemek için ınat eden birkaç kişinin mahkemeye verileceğini yazmaktadır. Bu habere göre Kastamonu'da bir mahalle imamı iken vazifesini yapmadığından dolayı azledilen, buna karşın hala ilmiye giysisi ile doluşmakta olan Hoca Tefik Efendi mahkemeye gönderilmiştir⁸⁵. *Ahenk*'in 3 Kasım tarihli sayısında da şöyle bir habere rastlanmaktadır: "Bursa'da şapka aleyhinde beyanatta bulunmakla maznun Yu-

⁸⁴ *Yeni Gün*, 26 Teşrin-i evvel 1341

⁸⁵ *Ahenk*, 20 Teşrin-i evvel 1341

nus Usta'nın muhakemesi intaç etmiştir. Maznunun hareketi kasıd cürmüyle matuf olmadığından yattığı cezası kafi addedilerek tahliye edilmiştir⁸⁶.

Şapka Devrimi yaklaştıkça İzmir Basınının bu konu üzerindeki hassasiyetinin daha da fazlalaştığı görülmektedir. Fesi hala giyenlere karşı eleştiriler bu dönemde çok sert olmaya başlamıştır.

Yeni Gün, 30 Ekim tarihli sayısında fesi hala giyenlere şöyle seslenmektedir: "Başlarına fes ve kalpak giyenlere, ayıp değil mi? Eski Osmanlı Devleti'nden kalan itiyadlarla bazı kalın kafalı vatandaşların hala fes ve kalpak meselesini üç gün süren eski devlet yasağı şeklinde telakki ettikleri anlaşılmakta ve üç günden beri şehrin birçok semtlerinde yine fes ve kalpaklara tesadüf edilmektedir. Böyle maskaralıklara tenezzül edenler hakkında yapılacak muamele basittir. Polisçe ve hükümetçe yapılacak muameleden başka biz de ayrıca hergün bir sütun tahsis ederek kafalarına şapka giymeyen ve medeniyete karşı yobazca vaziyet alanları layık oldukları şekilde teşhir edeceğiz"⁸⁷. 25 Ekim tarihli sayısında ise vatandaşa hedefi gösteren *Yeni Gün*, şunları yazmaktadır: "Düşmanlarımızla birleşerek bundan beş sene evvel vatanımızı can evinden vurmak isteyen hain saray ve hanedan belasından bizi kurtaran, bize refah ve saadet getiren, bizi medeniyete sevk eden Cumhuriyet İdaresi'nin tesis ettiği gün yaklaşmaktadır. Vatandaş! Cumhuriyet İdaresi Türk Milleti için kisve olarak şapkayı kabul etmiştir. Onun başında bulunan ulu münci Gazi Paşa millete "Yunan tacı olan fesi yırtınız ve şapka giyiniz" diyor. Cumhuriyete hürmet eden, milletini seven büyük münci Gazi Paşa'nın yürüdüğü medeniyet yolunda gitmek isteyen her vatandaş fesi yırtmalı ve şapka giymelidir"⁸⁸.

Gazetelerin bu yaklaşımı devlet ve yerel yönetimlerin bu konuya hoş bakmaları etkisini de göstermiştir. 23 Ekim'de *Yeni Gün*, Çorakkapı, Tilkilik ve Başdurak'da feslerin yırtıldığını haber vermiştir. 25 Ekim'de *Yeni Gün*, bu konuda şunları yazmıştır: "Dün ve evvelsi gün şehrimizin birçok cadde ve sokaklarında hala fes taşımakta

⁸⁶ *Ahenk*, 3 Teşrin-i evvel 1341

⁸⁷ *Yeni Gün*, 30 Teşrin-i evvel 1341

⁸⁸ *Yeni Gün*, 25 Teşrin-i evvel 1341

inat edenlerin fesleri yırtılmıştır. Kemeraltı caddesinin bazı kısımları yırtık feslerle dolmuştur. Bilahare belediyenin çöp arabaları bu fesleri toplamıştır. Üç gün evvel İzmir'de halkın yüzde altmışı fesli iken birkaç gün zarfında hemen hemen fesli kalmamış gibidir"⁸⁹.

İzmir Basını, Şapka Kanunu çıkartılana kadar şapka konusundaki makalelerine devam etmiştir.

1 Kasım 1925 tarihli *Yanık Yurd*'da "Medeni mi? Beynelminel mi?" başlıklı makalede, şapka ile frak giymekle uygar olunmayacağı, Türklerin asırlardan beri uygar olduğu, ruh uygarlığına ise bütün dünya milletlerinden pek çok ilerde olduğu yazılıyor ve şu soru soruluyor : "O halde biz neden şapka giydik?" ve bu soru şöyle yanıtlanıyor: "Evet biz şapka giydik, çünkü buna mecbur idik. Biz şapka giymekte medeni olmuyoruz. Fakat şu var ki dünya yüzünde yaşayan muhtelif milletlere ve hükümetlere mensup birbuçuk milyar insanın müşterek serpuşudur. Şapka bir mahiyet-i beynelmiliye ihtisap etmiştir. Bu sebeple eğer biz de hür ve müstakil bir millet isek giyecektik, giydik"⁹⁰. Zeynel Besim, makalesine şöyle devam ediyor: "Şapka ve kıyafet günün meselesidir. Bu sebeple gazeteler hem hergün buna dair yazılar yazıyorlar. Şimdiye kadar -biz de dahil olduğumuz halde- şapka ve saireden bahs ederken 'medeni' tabirini kullandık. Fakat hakikaten çok yanlış hareket etmişiz. Artık medeni oluyoruz demek, dün vahşiydik demektir. Biz dün de medeni idik. Fakat beynelminel kıyafet taşıyamıyorduk. Türk Milleti bu noksanını müdrükmiş ki Gazi Hazretleri'nin bir işaretini üzerine fesleri paçavra gibi yarılar çarparak beynelminel serpuşu benimsedi"⁹¹. 18 Kasım tarihli *Anadolu*'da yayınlanan makalede ise şunlar belirtiliyor: "İnkılaptan doğan yeni idarenin memleketi asrileştirmek hususunda gösterdiği gayret içtimai sahade da semereler tevlid etmektedir. Zaten maddi terakki manevi terakkiye mütefarık ve mütesadif olmazsa istihdaf edilen temeddün gayesi noksan kalır. Memleketi medeni vasıtalarla teçhiz etmek hususunda sarf edilen gayretler yanında ahlaki ve içtimai tasfiyeye doğru atılmakta olan adımlar atı için ümit vermektedir"⁹².

⁸⁹ *Yeni Gün*, Teşrin-i evvel 1341

⁹⁰ Zeynel Besim, 'Medeni mi? Beynelmielel mi?', *Yanık Yurd*, 1 Teşrin-i sani 1341.

⁹¹ Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 1 Teşrin-i sani

⁹² Halil Mithat, "Salaha Doğru" *Anadolu*, 18 Teşrin-i Sani 1341

Yine *Anadolu* gazetesinde 18 Kasım'dan başlayarak Şerif Necmi tarafından şapka hakkında bir seri makaleler yayınlamaya başlanmıştır. Devrimin kanun haline getirilmesinden çok kısa bir süre önce bu yazı dizisinin başlaması ilginçtir. İkaz-ül naimin adını taşıyan bu makalelerde şapka dışı konularda da yazılar vardır ancak asıl üzerinde durulan şapka meselesidir. Bu makalelerden ilk 18 Kasım tarihinde yayınlanmıştır. Necmi, burada ilk önce makalelerini niçin ikaz-ül naimin, yani uyuyanların uyandırılması adını taşıdığını açıklamıştır.

Daha sonra makalelerinde neleri konu edineceğini belirtmiştir. Necmi, bunları ortaya koyduktan sonra ilk makalesi olarak 'şapka' bahsine geçmiştir. Makale şöyle başlamıştır: "Matbuatımızın bir müddet kah serpuş kah şemssiper, ve kah bilmem ne diye geveledikleri bu medeni başörtüsü hemen herşeyimizde mürşid ve muktedirimiz bulunan Gazi'miz tarafından esas ismi verilerek şapka olarak ortaya çıktı"⁹³. Şerif Necmi, konuya böyle girdikten sonra şöyle bir soru sormuştur: "Şapka iksasında mahzuru şeri var mıdır?"⁹⁴. Birinci makale bununla sona ermiş 23 Kasım'da makalenin ikinci kısmı yayınlanmıştır. Necmi, makaleye soruyu cevaplamakla başlamıştır: "Tetkike Hazreti Peygamber zamanından başlayalım. Ehadis ve fıkıh kitaplarında o zamanın elbisesi olmak üzere mezkur (rida, muhtas, izar, cübbe, seravil, kalensüve, imame, miğfer) gibi tabirata nazaran Arapların bugünkü kıyafetlerine benzeyen bir elbise tarzı anlaşılmaktadır. O zamanlar Arapların ve Türklerin kıyafetleri başka başka olup tedricen İslam Dini'ni kabul eden kavimler bazen Peygamber kıyafetini meyillenmiş ve bu suretle Türkler de yırtmaçlı entari ve cübbe gibi elbise istimal etmeye başlamış... Kûlah, kavuk, takye, kalpak, fes, şapka hakkında sarih bir vahiy emrine rastlanmaz"⁹⁵. Necmi makalesine gericilerin bir kurtarıcı gibi yapıştıkları bir hadisi açıklayarak devam etmiştir. Bu hadis (Min teşbih min kavm fehüv minhüm 'Bir kavme benzeyen onlardandır') anlamındaki hadistir. Necmi, bu hadisin ne için söylenmiş olduğunun iyi bilinmesi gerektiğini, "Ben hıristiyan elbisesi

⁹³ Ş.Necmi, "İkaz-ül Naimin Makale I", *Anadolu*, 18 Teşrin-i sani 1341

⁹⁴ Ş.Necmi, a.g.m., *Anadolu*, 18 Teşrin-i sani 1341

⁹⁵ Ş.Necmi, İkaz-ül Naimin Makale II, *Anadolu* 23 Teşrin-i sani 1341

giysem olur mu?" diye mi sorulduğunu yoksa "ben şu kıyafette adam gördüm ve falan kabileden olmasını tahmin ettim" anlamına mı geldiğinin bilinmesi gerektiğini bildirmiştir⁹⁶.

Şerif Necmi, daha sonra fes ile şapkayı karşılaştırmıştır. Necmi bu konuda şunları söylemiştir: "Sonra bizim düne kadar başımızda taşıdığımız fes meselesi gelir. Cenab-ı Peygamber ashabını sarı kırmızı renkli libas giymekten men buyurmuştur. Şu halde vaktiyle bizim fes iksası hakkındaki fetvamızda neye istinad edilmiş olduğu karanlıktır... İşte bu kadar muhtelif kıyafetler ulema tarafından kabul edilmişken hakkında hiçbir kayıt bulunmayan şapkanın kullanılmaması için yalnız ve yalnız bir tabir bulunabilir; taassup"⁹⁷.

Şerif Necmi'nin üçüncü makalesi 26 Kasım'da çıkmıştır. Bu makalenin konusu da şapkadır. Necmi, makalesine Kuran'dan bazı ayetlerle başlamıştır. Bunlardan birisi de devlet büyüklerinin emirlerine uyunuz anlamındaki ayettir. Bunları yazdıktan sonra şöyle devam etmiştir: "Şimdi ey şapka giymemek inadiyla türlü kıyafete giren ve Allah'ın karşısına da rengarenk mendil veya takkelerle alel acaip kıyafetle çıkmaya cüret eden kısa düşünceli müslüman sorarım sana Allah'ın bu Ittebetullah.... emriyle (akım-üs salat) emri beyninde bir fark görüyor musun? Bilemezsin çünkü sana bildirmediler"⁹⁸. Necmi, daha sonra baş açık namaz kılmak konusu üzerinde durmuştur: "İmamlar vaizler görülüyor ki karşılarında başlarında rengarenk takkeli mendilli kimseler görüyorlar da (beynel nas istimalinden istifade ettiğimiz bu kıyafetle huzur-u ilahiye niçin gelmiyorsunuz? Şapka ile secdede şüubet varsa baş açık namaz kılmak caiz ve... şapka istimal edenlerin baş açmaları hürmet olmasına göre camilerde baş açık bulunmak yalnız evla değil ihsandır demiyorlar? Bunlar hem hükümetin hem de şeriatın memurları olmasına göre tebliğ-i ahkam iki cihetten üzerlerine farzdır"⁹⁹.

Şerif Necmi, dördüncü makalesinde ise birisinin kendisine getirdiği Arapça bir kitapta bulunan "şapka giyen kafirdir" hükmünün yanlışlığı üzerinde durmuştur¹⁰⁰.

⁹⁶ Ş.Necmi, a.g.m., *Anadolu* 23 Teşrin-i sani 1341

⁹⁷ Ş.Necmi, a.g.m., *Anadolu*, 23 Teşrin-i sani 1341

⁹⁸ Ş.Necmi, İkaz-ül Naimin makale III, *Anadolu*, 26 Teşrin-i sani 1341

⁹⁹ Ş.Necmi, a.g.m., *Anadolu*, 26 Teşrin-i sani 1341

¹⁰⁰ Ş.Necmi, İkaz-ül Naimin makale IV, *Anadolu* 27 Teşrin-i sani 1341

Görüldüğü üzere İzmir Basını, şapka için sütunlar dolusu yazı yayınlamıştır. İzmir Basını, Atatürk'ün gösterdiği uygarlık ülküsünü yaptığı yayınlarla halka indirgemeye çalışmıştır. Şerif Necmi gibi yazarlar şapkanın manâ ve önemini çeşitli şekillerle halka gösterip kabul ettirmeye çalışmışlardır. Şapkanın ve modern kıyafetin din ile ilgisi olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır.

2. Şapka Kanunu'nun Çıkarılması

Şapka, yukarıda da belirttiğimiz gibi tüm ülkede genel olarak kabul görmüş bir direniş ile karşılaşmamıştı. Böyle olunca bunun bir kanun haline geleceği beklentisi ortaya çıkmıştır. Böyle bir kanunun çıkarılacağı haberi İzmir Basını'nda Ekim ayından itibaren çıkmaya başlamıştır.

27 Ekim tarihli *Yeni Gün* şunları yazmıştır : "Akşam gazetesi meclisin ilk içtımında Türkiye dahilinde şapkadan başka serpuş istimalinin menine dair bir kanun neşr edileceğini yazmaktadır"¹⁰¹. Yine buna benzer bir haber 29 Ekim tarihli *Yanık Yurd* gazetesinde yer almıştır. Burada "son kıyafet kararnamesi kanuni bir şekil alacaktır" denilmiştir¹⁰².

Gerçekten gazetelerde çıkan haberleri doğrulayan bir teklif vardır. Konya milletvekili Refik (Koraltan) Bey, şapkanın Türkiye genelinde bütün herkes için zorunlu olmasını bir kanun teklifiyle meclise sunmuştur. Refik Bey tarafından verilen bu tanun teklifi İzmir Basını'nda bir hayli ile uyandırmıştır. Yanık Yurd, haberi şöyle bildirmiştir: "Büyük Millet Meclisi'nin bugünkü içtımında Konya Mebusu Refik Bey meclise memleketin her tarafında şapka ıktıtasının mecburi olması hakkında layiha-yı kanuniye takdim eylemiştir"¹⁰³. Anadolu gazetesi ise bu haberi şöyle vermiştir: "Şapkanın mecburi serpuş olması ve tekkelerin ilgası hakkında Konya mebusu Refik Bey tarafından vaki olan teklif-i layiha ez cümle tasvip edilmiştir"¹⁰⁴.

101 *Yeni Gün* 27 Teşrin-i evvel 1341

102 *Yanık Yurd*, 29 Teşrin-i evvel 1341

103 *Yanık Yurd*, 18 Teşrin-i sani 1341

104 *Anadolu*, 18 Teşrin-i sani 1341

105 *Yeni Gün*, 26 Teşrin-i sani 1341

25 Kasım 1925 tarihinde, şapka hakkındaki kanun teklifi görüşülmeye başlamıştır. Görüşmeler sırasında baştan beri bu devrime karşı olan Bursa Milletvekili Nurettin Paşa, bir tavrı olduğunu belirtmiş ve bunu mecliste okumuştur. Bu tavrı şapka kanunu aleyhinde bir tavrıdır. Tavrı okunduktan sonra bazı milletvekilleri söz almışlar ve tavrının gereksizliği ve saçmalığı üzerinde konuşmuşlardır. Nurettin Paşa'nın tavrı ve meclisteki görüşmeler İzmir Basını'nda geniş bir biçimde yer almıştır. 26 Kasım tarihli Yeni Gün gazetesi görüşmeleri özet olarak verdikten sonra Nurettin Paşa'nın fotoğraflarının altına şunları yazmıştır: "Saçma bir tavrı veren ve çok saçma ideallerde bulunan Nurettin Paşa(Bursa)"¹⁰⁵.

Refik Bey tarafından verilen kanun teklifi üzerinde yapılan görüşmelerden sonra kanunun kabul edilmesi lehinde karar Büyük Millet Meclisi'nde alınmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen kanun aynen şöyledir:

"Şapka İktisası hakkında kanun, Kanun No: 67 , kabul tarihi : 2.11.1925; Madde I- Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idare-i umumiye ve mahalliyeye ve bilimüm müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk Milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye Halkının da umumî serpuşu olup buna münafî bir itiyadın devamını hükümet men eder.

Madde II- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren muteberdir.

Madde III- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi ile icra vekilleri heyeti tarafından icra olunur¹⁰⁶.

İzmir Basını, bu haberi büyük bir sevinçle okuyucularına bildirmiştir. Konuyu birinci haber olarak değerlendirmişler ve çeşitli yorumlar getirmişlerdir.

3. Nurettin Paşa'nın Tavrına Basının Tepkisi

Şapka Kanunu görüşmeleri sırasında Nurettin Paşa'nın bir tavrı verdiğini ve bu tavrının olumsuz olduğunu yukarıda söylemiştim. Bu olumsuz tavrına halk, gençlik ve basın müthiş bir tepki göstermiştir. Halkın ve gençliğin tepkileri üzerinde fazla durmak

¹⁰⁶ Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, Atatürk İnkılabı, Kanunlar, Kararlar, Tamimler, Bildiriler, Belgeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 1984, s.105.

istemiyorum. Çünkü konumuz basın. Ancak basının bu tepkileri de haber olarak verdiğini söylemekle yetinelim. Halkı yaptığı mitingleri, gönderdiği protesto mektup ve telgraflarını yayınlayarak basın büyük bir kamuoyu oluşturmuştur. Basın bu şekilde haber bildirmekten başka makalelerle konu üzerinde durmuştur. Yanık Yurd, Nurettin Paşa hakkında daha önce yayınladığı yazıların doğrulandığına dikkati çekerek "Haksız mı imişiz?" başlıklı makalede şunları belirtmiştir: "Nurettin Paşa denilen mağrur mürteci adamın elinde tesbih-i idlal dilinde kelam-ı ığfal türbe türbe, medrese medrese dolaşarak mebus olduğunu haber alır almaz (zulmetin nura galebesi) serlevhası altında acı acı feryat etmiş ve (keşke Nurettin Paşa gibi bir mürteci yerine beş tane müteceddid muhalif mebus olsaydı) demiştik. O zaman bize serzenişlerde bulunan zevat acaba şimdi ne diyecekler?"¹⁰⁷.

Yanık Yurd, yazısını şöyle devam ettirmiştir: "Nurettin Paşa denilen mürteci eğer biraz seciyeli ve eğer biraz samimi kanaatli olsaydı meclisteki hezeyanlardan birgün sonra şapka giymezdî... Nurettin Paşa temiz millet meclisimizin içinde sınısıyah bir irtica ve taassup lekesidir. İnkılabı suikad edenler için paşalık, mebusluk yoktur. Mebus diye tertemiz Türk Milleti'ni temsil eden tertemiz şahsiyetlere derler. Nurettin Paşa ise bu sıfatı suistimal ederek vatanının milletini... aleyhinde hezeyanlar savurmakla müttehim bir adamdır. Nurettin Paşa'nın levs-i vücudundan millet meclisimiz tathir edilmelidir. Biz bu seciyede mebus istemiyoruz"¹⁰⁸.

3 Aralık tarihli *Yanık Yurd*'da ise "Türk Uyandı" başlıklı bir yazıda, milletin uyandığı, devrime ve ilerlemeye bütün benliğiyle sarıldığı devrime kim saldırırsa saldırısın ve sıfatı ne olursa olsun ezeceği belirtilmiştir¹⁰⁹. Yazının sonuç kısmında şunlar söylenmiştir: "Müspet menfi bir kıymet-i diniyesi olmayan serpuş-u medeniyeyi vesile ittihaz ederek Türk'ün inkılâbına yan bakanların gözü çıksın. Kafirlerin icra-yı hıyanetine asla göz yummayacağını her vesile ile izhar eden Türk, artık tamamıyla uyanmıştır. Nurettin Paşa ve rüfeka-yı tefekkürüne söyleyelim ki: "Biz sabah isteriz sabah... o uzun geceler naimine şer olsun"¹¹⁰.

¹⁰⁷ *Yanık Yurd*, "Haksız mı imişiz", 2 Kanun-u evvel 1341

¹⁰⁸ *Yanık Yurd*, a.g.m., 2 Kanun-u evvel 1341

¹⁰⁹ *Yanık Yurd*, *Türk Uyandı*, 2 Kanun-u evvel 1341

¹¹⁰ *Yanık Yurd*, a.g.m., 3 Kanun-u evvel 1341

Yeni Gün'de yayınlanan "halk ve inkılap" başlığını taşıyan yazı da şapka ile ilgilidir. Bu yazıda şöyle denilmiştir: "Türk Milleti'nin inkılap meclisinde irtical müdafaa etmek cüretinde bulunan bir Nurettin Paşa, şamatasıyla bu inkılabı vücud veren canlı ve samimi halk arasında ne azım fark var. O kendi zümresine has mürailik ve sahtekarlıkla batalan ve zillate şarılmış pineklerden inkılabın güzel ve ulvî prensipleri halkın ruhunda ne derin tenavüller yaratıyor"¹¹¹. Aynı yazının sonunda Sinop'lu bir şairin bir şiiri verilmiştir :

Söyle sazım söyle koynunda ne var?
Geçmişe ağlama yarımın varken
Yürüdü kafileler uyandı davar
Yürü sen de deme artık geç erken
Softayı dinleme bana dön bana
Vaaz istiyorsan bulayım sana
Sur-u israflı bekleme artık
Trenin düdüğüne kulak versene
Cennetten mi geldi kırmızı fesin
Şeyhin kavuğuna acep ne dersin
Medeni cihanda yükselsin sesin
Gıdığını alemin sen de giysene
Düşünme orayı tasayı bırak
Mana tutmaz laflar yakınla ırak
Alem cennette eşinsin bırak
Sen burada teyyareye binsene
Gaziye selam var o hakkı söyle
Geçmişte birşey yok atide haber
Hakkı arıyorsan hep kardeş eğer
Gazi sala verdi gelip uysana¹¹²

Yanık Yurd'da çıkan "Mukaddes Galeyan" başlıklı makalede ise Nurettin Paşa'ya çatılmış, halkın niçini ona karşı çıktığı sorusu şöyle yanıtlanmıştır: "Mesele nedir? ne oldu? Nurettin Paşa ne yaptı ki millet bu kadar galeyana geliyor? Mesele açık ve vazıhtır. Nurettin Paşa kürsüsünden dar düşüncesini izhar etmiş ve milletin yürüyüş istikametini aksi cihete tebdil eylemek istemiştir"¹¹³. Maka-

¹¹¹ *Yeni Gün*, Halk ve İnkılap, 3 Kanun-u evvel 1341

¹¹² *Yeni Gün*, 3 Kanun-u evvel 1341

¹¹³ Z.Besim, "Mukaddes Galeyan", *Yanık Yurd*, 3 Kanun-u evvel 1341

lede daha sonra Nurettin Paşa için şunlar yazılmıştır: "Biz Nurettin Paşa'nın mütemerrid bir halifeci ve kızıl bir mürai olduğunu bilmiyoruz değildik. Fakat itiraf edelim ki hırs uğruna günün birinde bu derece küçüleceğini düşünmüyorduk.... İki günden beri memleketin her tarafından yükelen nefret avazeler, mumaileyhe artık mevkini anlatmalıdır. Tamamıyla meydana çıkmıştır ki Türk Milleti Nurettin Paşa'nın Millet Meclisi'nde vücuduna tahammül edemiyor. Buna karşı yapılacak yegane hareket arzuyu milliyeye tabi olmak ve günahı unutturmak için bir köşeye çekilmektir¹¹⁴. Besim, makalesini şöyle bitirmiştir: "İnkılap her dem mütezaid bir suretle ilerliyor. Türk Milleti hidayetini nerede olduğunu görmüş ve anlamıştır.

Onu artık Nurettin Paşa gibi mazlperest insanlar yolundan alıkoyamazlar. Matlup olan azız Türk Milletinde bu intibahı görmektir. Artık bundan sonra inkılap için endişemiz kalmamıştır. O daima yürüyecek, yürüyecektir¹¹⁵.

İzmir Basını, yukarıda çeşitli örneklerini verdiğimiz yazı ve makalelerle Şapka Kanunu'na karşı yapılmış bu harekete karşı en sert yanıtı vermiştir. Öyle ki basının yazıları sonunda Nurettin Paşa şapka giymiş hatta istifanın eşiğinden dönmüştür. İzmir'de yazılan bu yazılar kamuoyunun daha iyi haber almasına ve konuya olan ilginin artmasına da yardımcı olmuştur.

ŞAPKA KANUNUNA KARŞI GERİCİ HAREKETLER

Şapka Kanunu, basın ve halk tarafından yukarıda anlatıldığı şekilde olumlu olarak karşılanırken, bir kısım insanlarca da çıkarlarına ters düştüğü için kötü karşılanmıştır. Aslında şapka ve giysi değişikliği meselesi ortaya atıldığından beri bunlar karşı koymuş olan kişilerdir. Değişikliklerin yapılmasına yakın kişisel direnişler genelleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde bazı illerde olaylar çıkmıştır. Şapka değişikliğine karşı ilk olay 14 Kasım tarihinde Sivas'ta meydana gelmiştir. Sivas'ta 14 Kasım'da hükümet aleyhtarı bir beyanname bazı duvarlara yapıştırılmıştır. 14 Kasım'da Sivas'ta meydana gelen irtical olaydan sonra 24 Kasım tarihinde de Erzurum'da başka bir olay meydana gelmiştir. Olay Erzu-

¹¹⁴ Z.Besim, a.g.m., *Yarık Yurd*, 3 Kanun-u evvel 1341

¹¹⁵ Z.Besim, a.g.m., *Yarık Yurd*, 3 Kanun-u evvel 1341

rum'da çarşığı kapatıp Vali'nin evi önünden gelen göstericilerin "Biz gavur memur istemeyiz" diyerek bağırmaıyla başlamıştır.

Sivas ve Erzurum'da meydana gelen olaylardan sonra 25 Kasım 1925 tarihinde Rize'de, 26 Kasım tarihinde Maraş'ta, 4 Aralık tarihinde Giresun'da gerici olaylar patlak vermiştir. Rize, Giresun ve Maraş gerici olayları yanında bazı yerlerde de ufak tefek bazı olaylar meydana gelmiştir. Malatya'da, Kayseri'de, Elazığ'da küçük kişisel hareketler olmuştur.

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde böyle gerici hareketler olması İzmir Basını'nı harekete geçirmiştir. Sivas'ta bir gerici olayın çıkmasını Yeni Gün "Son Hadiseler" başlıklı bir yazıda şöyle bildirmiştir:

"Sivas, Erzurum'dan alınan havadislerden anlıyoruz ki sakin ve mesut memleketi kana bulamak isteyen zavallı caniler adil ve sert cumhuriyet hakimlerine hesap vermektedirler"¹¹⁶. Yazıda daha sonra halkın devrimlerle beraber olduğu, devrimlere karşı olanların sadece azınlık bir zümre olduğu, bu zümrenin ise halkın önderi olmadığı bildirilmiştir. Yazıda son olarak şunlar belirtilmiştir: "Erzurum'da Sivas'ta birkaç belli başlı mütagallip ve müfsidin cezasını bildiren telgraflar büyük halkımızın Ankara'ya olan muhabbet ve bağlılığını bildiren coşkun hitaplarıyla doldu. Türkiye halkı kendini halaskâr ve önderlerine karşı değil, lâkân kendini dalalete salmak isteyen bedbah ve müfsitlere karşı ayaklanmak için küçük bir işarete amede olduğunu göstererek kötü düşüncelilere ne iyi bir ders veriyor"¹¹⁷.

27 Kasım tarihli Yanık Yurd gazetesinde baş mükale "Erzurum Hadisesi" adını taşıyor. Zeynel Besim tarafından kaleme alınan bu makalede şunlar söylenmektedir: "Doğu isyanı henüz dün bastırılmış iken küçük miyasta olsun Erzurum'da ikinci bir olayın meydana gelmesi inkılap çocuklarına görevlerini bir daha hatırlatması yönünden önemli bir olaydır.... Türk Gençliği, milleti saadet ve refaha ulaştırmak görevini aldığı dakikadan itibaren irticâın zaman zaman melun dişlerini göstermesini bekliyordu... Fakat daha dün "Genç" veya "Hınıs" ta köpekler gibi yere serdiğimiz ifrit irticâın bu

¹¹⁶ Falih Rıfka, "Son Hadiseler", *Yeni Gün*, 3 Kanun-u evvel 1341

¹¹⁷ F.Rıfka, a.g.m., *Yeni Gün*, 3 Kanun-u evvel 1341

gün de Erzurum'da ihtilaçlar yapması itiraf edelim ki bizce beklenmiyordu"¹¹⁸. Besim, Erzurum'da "gavur memur istemeyiz" diyerek isyana kalkışanların aslında Volkan'cı Vahdeti'cilerden, Şeyh Said'lerden farkları olmadığını, onların asıl amacının saltanat-ı şahsiyelerini temin etmek olduğunu belirtmektedir¹¹⁹. Besim, daha sonra gençliğe şöyle seslenmektedir: "İnkılap, milliyetperest ve teceddüdperver gençlikten daha pek çok hizmetler bekliyor. Gençlik bilhassa şu hakikatı daima hatırlamalarıdır ki giriştiği mücadelede behemehal muzaffer olmak mecburiyetiyle şefkat hissinden geçici bir zaman için vazgeçmek zorundadır"¹²⁰.

Zeynel Besim makalesinde Nurettin Paşa ve onun gibilere de seslenmektedir. Erzurum'da meydana gelen olaydan sonra Nurettin Paşa'nın da mecliste "şapkâ istemeyiz" demesine şu cevabı vermektedir: "Hayır şapkayı değil Gazimizi, İsmetimizi ve bizi istemiyorlar. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bu milleti saadete doğru götürmesini istemiyorlar. Onlar umman-ı cehalet içinde çarpınan milletin sırtına çakallar gibi yapışarak fuzulen taayyüşe alışmışlardır... İşte şurada burada "şapkayı istemeyiz" tarenesiyle dini sıper yaparak baş kaldırmaları sırf ve ancak bunun içindir. İstiyorlar ki onlar efendi, millet esir olsun"¹²¹. Besim makalesini şu sözlerle bitirmektedir: "Bu adamlar o kadar sersem ve o kadar ahmaktırlar ki cumhuriyet hükümetinin ve münevver gençliğin tayakkuz ve basiretini asla hesap etmiyorlar ve düşünmüyorlar ki aziz Türk Milleti; ünvanı ister paşa, ister ağa olsun erbab-ı irticaa bu topraklarda hakkı hayat vermektedir"¹²².

Anadolu gazetesinde Halil Mithat da aynı konu üzerine 27 Kasım 1925 tarihinde bir yazı yazmıştır. Bu yazıda Mithat; Erzurum olayını yaratanların daha önce casusluk etmiş kimseler ve onlara kanmış mutaassıp vatandaşlar olduğunu, devletin gerekli önlemleri alarak olayı bastırıldığını, basit gibi görünen bu olayın ülkenin bir kısmındaki sosyal durumu göstermesi bakımından önemli olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir: "Biz bu hadisenin başlıca

118 Z.Besim, "Erzurum Hadisesi", *Yanık Yurd* 27 Teşrin-i sani 1341

119 Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 27 Teşrin-i sani 1341

120 Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 27 Teşrin-i sani e1341

121 Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 27 Teşrin-i sani 1341

122 Z.Besim, a.g.m., *Yanık Yurd*, 27 Teşrin-i sani 1341

amilinin cehalet olduğu kanaatındayız... Çünkü hiçbir münevver tasavvur edilmez ki hurafat-ı batıla fikirleriyle nur-u irfan arasındaki azım farkı görmesin ve cehlin tevlid ettiği dalalet ve zülematla nur-u hakikatı birbirinden ayırmasın"¹²³. Halil Mithat, isyana katılanların cahil olduklarını, bunların gerçekleri bilen kişiler olsa beş on riyakarın arkasından gitmeyeceklerini, bunları tahrik edenlerin ise 'ulema' perdesi altında vatanın kuyusunu kazan sefiller olduğunu, bunların şiddetli cezalara çarptırılması gerektiğini, milleti bulunduğu bu cahil durumdan kurtarmak için tek çarenin eğitimin geliştirilmesi olduğunu bildirmiştir¹²⁴.

30 Kasım 1925 tarihli Yanık Yurd gazetesinde ise "Günün Vekayı" başlığıyla bir değerlendirme yazısı görülmektedir. Bu yazıda, Erzurum Olayı'nın üçbeş yobazın hareketinden başka birşey olmadığı, bu gibi girişimlerin başarısız olacağı, fakat cehalet içinde yaşayan doğu bölgesinde, derebeylerin ve şeyhlerin halktan haklarını geri almaya çalıştıkları, derebeylerin dünkü kullarıyla aynı konumda olmayı sindiremediği ve aynı şekilde softaların 'kara kaplı' kitabın iki yazısıyla her arzularını Allah'ın dileği olarak gösterme gibi halkı kandırıcı girişimlerin yasaklanması dolayısıyla devrime karşı oldukları, Mecusi giysisi bile giyenlerin şapka giyenleri kafir saymalarına karşı konulması gerektiği, devrimci Türk Gençliğinin bu olaylardan ibret alması ve ona göre tedbir alması gerektiği, hala en aydın çevrelerde bile uyandırılacak birçok vatandaşlar olduğu, bunun için çalışmak gerektiği bildirilmektedir¹²⁵.

Şapka giyilmesi hakkında kanunun yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelen gerici olaylar hükümet tarafından çok çabuk bastırılıp, ayaklanmayı çıkaranlar İstiklal Mahkemelerinin sert ve adil kararları ile cezalandırıldıktan sonra memlekete sukunet yeniden gelmiştir. Bu zamanda İzmir Basını yukarıda da belirtildiği gibi gerici olaylar üzerinde çok hassas bir şekilde durmuştur. Sivas'ta, Erzurum'da, Maraş'ta, Rize'de, Giresun'da, Malatya'da, Kayseri'de, İstanbul'da konu ile ilgili gelişmeleri anında bildirmiş ve gerici hareket için düşüncelerini makaleler ile belirtmiştir. Basın buralarda

¹²³ Halil Mithat, Erzurum Hadisesi, *Anadolu*, 27 Teşrin-i sani 1341

¹²⁴ H.Mithat, a.g.m., *Anadolu*, 27 Teşrin-i sani 1341

¹²⁵ *Yanık Yurd*, "Günün Vekayı", 30 Teşrin-i sani 1341

çıkan olayların gerici birkaç maceracı tarafından çıkarıldığını, bunların amacının eski deviri geri getirmek olduğunu, halkın bunlara destek vermediğini, bu isyanları çıkarınların en sert bir biçimde cezalandırılmaları gerektiğini ortaya koşmuştur.

İzmir Basın'ının bu olayları çıkarınların halk değil daha önce de belirttiğimiz gibi birkaç eski kafalı maceracı olduğunu bildirirken haklı olduğu, gerici hareketler bastırıldıktan sonra ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün de her zaman belirttiği ve dirençle anlatmaya çalıştığı gibi; halk hiçbir zaman devrimlere karşı olmadığı ve devrimlere karşı olanları tutmadığı içindir ki bu tür olaylar genişletilmeden hızla bastırılıp yok edilmiştir.

Basın, gerici hareketlerin bastırılması hakkında ayrıntılı bilgi vermekten başka, bu olaylara karışanların kimler olduğu ve ne gibi bir geçmişleri olduğunu da kamuoyuna açıkça göstermiş, böylece halk bunlar hakkında çok daha kolay bilgi sahibi olarak devrime sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

SONUÇ

Şapka giyilmesi hakkında kanunun yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelen gerici olaylar hükümet tarafından bastırıldıktan sonra ülke genelinde istikrar yeniden sağlanmıştır. Bu zamandan sonra "şapka giyilmiyor", "sarık hala sarılmaya devam ediyor", "hala mı fes" gibi başlıklara artık gazetelerde sık sık rastlanmıyor. Böylece tek tük haberler ancak bir-iki ay daha devam etmiştir. Şapka devrimini destekleyen yazılar da aynı şekilde bir-iki ay devam etmiştir. Makaleler halinde yazılar da bir süre sonra kaybolmuştur. Şapka ve giysi meselesi Mart ve Nisan aylarından itibaren birinci haber olma özelliğini kaybetmiştir¹²⁶. Türk toplumu yeni giysisine ve yeni şapkasına çok çabuk alışmıştır. Kentlerde melon, fötr, panama gibi şapka çeşitlerine rastlanırken kırsal alanlarda daha çok kasketler ilgi görmüştür. Gazeteler artık şapkayla şöyle selamlanır, şapka böyle giyilir, şöyle kullanılır, gibi yazıları yayınlama gereğini duymamışlardır. Bunun nedeni Türk halkının

¹²⁶ Bütün İzmir Gazetelerinde Nisan ayından sonra şapka ve giysi değişikliği ile ilgili haberler çıkmamaya başlamıştır.

bu yeni başlığı çok çabuk kullanmayı öğrenmiş olmasıdır. Artık o ilk günlerin acemiliği ortadan kalkmış, halk şapkaya alışmış ve onu kullanmada ustalaşmıştır.

Yalnız burada şunu açıkça belirtmek yerinde olacaktır ki Türk devrimine karşı olanlar şapka ve kıyafet değişikliğindeki yenilgilerinden sonra yok olmamışlardır. İçten içe Türk İnkılabını ortadan kaldırmak için çalışmalarına devam etmektedirler. Örneğin 1926 yılı içinde Türk İnkılabının liderini öldürmek girişiminde bulunmuşlardır. Atatürk'ü öldürmekten maksat sadece onu dünya yüzünden kaldırmak değil, onunla birlikte Türk İnkılabını da ortadan kaldırmaktır. Bunu Atatürk'ün kendisi de çok veciz bir biçimde dile getirmiştir.

Şapka ve giysi konusunda irtica erbabının davaları henüz bitmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde çok partili hayata geçiş denemeleri hep geri, kara zihniyetin Türk İnkılabını yok etme girişimlerinden dolayı başarıya ulaşamamıştır. Niteki 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimi de geri zihniyetin faaliyeti neticesinde yok olmuştur. Fethi Okyar'a, Atatürk'ün kurdurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitinginde, Fethi Okyar'ın sözünün yarıda kalmasıyla meydana gelen olay -ki bu olay mikrofon yokluğundan meydana gelmiştir- kara zihniyetin yeni Erzurum, Sivas, Rize, Giresun, Maraş vb. olayları istediğini ortaya koymuştur.

Kısaca konuyu özetleyecek olursak, İzmir Basını'nda şapka inkılabının yankısı olumlu olmuştur. Şapka inkılabını bir şekil hareketi olarak görmemiş, bunu biçimden ziyade liderin de belirttiği gibi fikir ve zihniyet konusu olarak ele almıştır. Başından sonuna kadar bunu okurlarına anlatmaya çalışmıştır. Devrimin bütün aşamalarında lidere destek olmuş, devrimin hızlanması için elinden geleni yapmış, halka doğru ve gerçek bilgi vererek onları bilinçlendirmeye çalışmış, devrime karşı koyanların gerçek kimlik ve isteklerini halka göstermiş, bu gibi kişilerin etkisi ile oluşabilecek olayların önünün alınmasında etkide bulunmuştur.

Sonuç olarak İzmir Basını şapka ve giysi değişikliği konusunda olumlu görüşlere sahiptir. Böyle olunca şapka ve giysi değişikliği konusunda devleti sonuna kadar desteklerdir. Yani İzmir Basınında şapka inkılabının yankıları olumlu olmuştur.